

Başvuru: 22 Haziran 2016

Revizyon gönderimi: 3 Aralık 2016

Kabul: 23 Aralık 2016

OnlineFirst: 28 Aralık 2016

Copyright © 2016 • İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

tjs.istanbul.edu.tr

DOI 10.16917/iusosyoloji.291228 • Aralık 2016 • 36(2) • 575–616

Araştırma Makalesi

Politik Süreç Teorisi Çerçevesinde Tozkoparan'da Kentsel Dönüşüm Projesine Karşı Kolektif Bir Eylemin Olabilirliği*

Betül Duman¹
Yıldız Teknik Üniversitesi

İsmail Coşkun²
İstanbul Üniversitesi

Öz

İstanbul büyük bir dönüşüme sahne olmaktadır. Buna rağmen dönüşüme karşı kolektif eylem ve politik mobilizasyonlar 1980 öncesi döneme nispetle daha sınırlı gelişmektedir. Kolektif eylemi ve mobilizasyonu tartışan çalışmalar sınırlı ve çoklukla gecekondular alanlarındaki tecrübeleri irdelemektedir. Bu çalışma Tozkoparan mahallesine odaklanmakta ve kentsel dönüşüm uygulamalarının kolektif eylem ve mobilizasyon dinamiklerini araştırmaktadır. Mahallenin gecekondular alanlarından ayrılan niteliklerinden biri, tapu güvencesi yüksek bir sosyal konut alanı olmasıdır. Ayrıca yüksek mahalle aidiyeti, geniş kamu alanları ve düşük yapı yoğunluğu ile de ayrılmaktadır. Mahallede dönüşümün yıkım aşamasında olmaması belirleyici olmakla birlikte sakinlerde hem küçük ve eski konutların yenilenmesi ihtiyacının hem de oluşan spekülasyon konut piyasası ile konutun değişim değerini talep eden bir tavrın etkili olduğu ve mahalle derneğinin tazmin siyaseti gütmesi hâlinde mobilize edici olabileceği değerlendirilmektedir. Yerel yönetimin kolektif eylemi önleyici tepkileri güçlü ve politik fırsatları daraltıcı mahiyette olmakla birlikte süreci adaletli yönetememesi ve hak kaybı, yerinden edilme gibi sonuçlar doğurması yeni politik fırsatlar üretebilecektir.

Anahtar Kelimeler

Kentsel dönüşüm • Kolektif eylem ve mobilizasyon • Politik fırsatlar ve tehditler • Yerel yönetimin baskılayıcı stratejileri • Tozkoparan sosyal konut alanı

* Bu makale, yazarların 01-03 Aralık 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sundukları tebliğ metninden hareketle kaleme alınmıştır.

1 **Yetkilendirilmiş yazar:** Betül Duman (Doç. Dr.), Yıldız Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, Davutpaşa Yerleşkesi, Fen Edebiyat Fakültesi, AZ-02, Davutpaşa Cad., Esenler 34220 İstanbul. Eposta: betulduman@hotmail.com

2 İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Beyazıt, Fatih İstanbul. Eposta: ismail.coskun@istanbul.edu.tr

Atf: Duman, B. & Coşkun, İ. (2016). Politik süreç teorisi çerçevesinde Tozkoparan'da kentsel dönüşüm projesine karşı kolektif bir eylemin olabilirliği. *Sosyoloji Dergisi*, 36, 575–616.

Bu çalışmada amaç İstanbul'da kentsel dönüşüme aday bir mahalle olan Tozkoparan'da kentsel dönüşüm çalışmalarının kolektif bir eylem oluşturabilme dinamiklerini tartışmaktır. Mahallenin gecekondulu alanlarından ayrıışan niteliklerinden biri kamunun öncülüğünde gecekondulu önleme bölgesi olarak kurulması ve büyük oranda mülkiyet güvencesine sahip bir sosyal konut alanı olmasıdır. Mahalle ayrıca mahalle aidiyeti ve bağlılığının yüksek olması, geniş kamu alanlarının varlığı ve düşük yapı yoğunluğu ile de ayırt edilmektedir.

Analizde kolektif aktörlerin stratejileri ve etkinlikleri ile politik bağlamın nitelikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen politik süreç modelinin sunduğu çerçeveden yararlanılacaktır. Bu bağlamda öncelikle fırsatların/tehditlerin kentsel politik bağlamı ortaya konulacak, devamında ise Tozkoparan örneğinde politik fırsatlar ve tehditler ve bu bağlamda projenin uygulanma biçimi ve yerel yönetimin söylem ve eylemleri incelenecektir. Bu bölümü mobilize edici yapılar ve yorumlayıcı çerçevelerin analizi takip edecek olup bu kapsamda mahallenin sosyopolitik ve mekânsal ilişkileri, mülkiyet ilişkileri, mahalle aidiyet ve bağlılığı, mahalle derneğinin rolü, çekişme repertuarı ve kapasiteleri araştırılacaktır.

Politik Süreç Modeli ve Kolektif Eylem

Politik süreç modeli 1960'lı yıllarda 43 Amerikan şehrinde ırk ve yoksulluk saikli ayaklanmaların neden ortaya çıktığı sorusunu soran Peter Eisinger (1973) ile başlamış, sonraki süreçte Charles Tilly (1978) tarafından daha kapsamlı ve mukayeseli bir çerçeveye taşınmıştır. Eisinger (1973) çalışmasında ayaklanma nedeni olarak politik fırsat kavramını açık şekilde ilk defa kullanır ve bu ayaklanmalarda kent yönetimlerinin katılıma açıklığı ya da kapalılığının oynadığı role değinir (Eisinger, 1973, s. 11–28; Meyer, 2004, s. 128). Ona göre katılıma açık yönetsel yapılar hoşnutsuzlukları önleyici olabilirken, açık katılım kanalları olmayan yönetimler protestolara sahne olabilmektedir. Politik süreç modelinin kurucu çalışmalarından biri olan *From Mobilization to Revolution* (1978) isimli erken dönem çalışmasında ise Tilly *çıkartlar*, *örgüt* ve *fırsat* olarak adlandırdığı üç bileşenin etkileşiminin mobilizasyonu ve kolektif eylemi açıklayıcı olduğu iddiasını seslendirir. *Çıkartlar* katılımdan elde edilebilecek potansiyel kazançlara, *örgüt* ortak kimliklendirme ve ağlara, *fırsat* ise şikâyetlerin mobilizasyona dönüşmesine olanak sunan politik gücün zafiyetine, hedef grubun kırılabilirliğine ve iktidarın bunu bastırma potansiyeline işaret etmektedir. Tilly'ye göre politik açıklığı olan yönetimlerde etkide bulunma kanallarının varlığı geleneksel yöntemlerin kullanımını özendirilmekte ve protesto yapmanın maliyetine katlanmak tercih edilmemektedir.³ Tehdit bu kapsamda kullanılan bir kavramdır. Direnç mevcut

3 Örneğin Şili gecekondulu hareketinin demobilizasyonunu inceleyen Patricio Hipsler (1996), demokrasiye geçiş sonrasında, Santiago'nun evsizlerinin demokratikleşmeye tepkilerinin karşı karşıya gelmekten lobiciliğe ve seçim mobilizasyonuna yöneldiğini tespit etmiştir. Başka bazı araştırmacılar ise politik tehditler ve kurumsal fırsatların daralmasının kurum dışı mobilizasyon için gerekli koşulları oluşturduğuna dikkat çekmişlerdir (Meyer, 1993). Baskıcı ortamlarda gündelik yaşamda direncin biçimlendiği (Scott, 1985) ayrıca ifade edilmektedir.

tehditler (eylemsizliğin maliyeti) eylemin maliyetinden (baskılayıcı tehdit) daha büyük olarak algılandığı durumda oluşur (Goldstone & Tilly, 2001, s. 183). Genel olarak baskıcı ortamlarda kolektif eylemin güçlkle biçimlendiğini, politik tehditlerin grup çıkarlarının gerçekleştirilmesi açısından zorluk oluşturduğunu ve savunmacı mobilizasyonlara yol açtığını söylemek mümkündür (Goldstone & Tilly, 2001; Tilly, 1978). Tilly bu çalışmada ulusal mukayese yapmayı önerir ve fırsatların zaman içinde değişimine işaret eder. Bunu takip eden Amerika'daki sivil haklar hareketini analiz eden McAdam'a ait *Political Process and the Development of Black in Surgency, 1930-1972* (1982) isimli çalışmadır. Burada Afrikalı Amerikalıların sivil haklar hareketi incelenir ve *politik fırsatlar, yerel örgütlenmeler ve bilişsel liberalleşme* adı verilen üç faktörün mobilizasyon için önemine değinilir. Bu çalışmada sosyal ve ekonomik değişimlerin kolektif eyleme ve mobilizasyona imkân veren politik fırsatları üretebileceği, bu değişimlerin aynı zamanda yerel örgütlenmelere destek oluşturup bu politik fırsatlardan yararlanma olanağı sunabileceği ve her iki gelişmenin birleşerek bilişsel liberalleşme üretebileceği analiz edilir. Aynı dinamikler demobilizasyon için de geçerlidir. McAdam'ın bu çalışmasında politik fırsatlar çekişmenin tarafları arasındaki güç ilişkilerini değiştirmek suretiyle dolaylı etkide bulunan ve savaşıardan sanayileşmeye, uluslararası politik düzeltmelerden uzun dönemli işsizliğe ve önemli demografik değişimlere kadar oldukça geniş sosyal süreçleri kuşatmaktadır. Örneğin bu analizinde McAdam güneyli zenci nüfusun kırdan kente göçü ve seçmen tabanının böylece değişmesi, Soğuk Savaş döneminde uluslararası toplumdan çekinme gibi dinamiklere işaret etmektedir. Kamu politikasının ve siyasal iklimin değişmesi örgütlenme maliyetlerini düşürürken, seçmen olarak Afrikalı Amerikalıları değerli hâle getirmiştir. Anayasa Mahkemesinin ırk ayrımcılığının anayasa karşıtı olduğuna dair kararı ile başlayan süreç ise Afrikalı Amerikalıları eylemde bulunmaya iten bilişsel libelleşme yaşamalarına yol açmıştır. McAdam'ın bu çözümlemesinden sonra teoride yer yer düzeltmeler, eklemeler ve genişletmeler yapılmış olup “yerel örgütlerin gücü”, “mobilize edici yapılar”; “bilişsel liberalleşme” ise “kolektif eylemin yorumlayıcı çerçevesi” gibi daha geniş kapsamlı bir kavramsallaştırmayla yer değiştirmiştir (Caren, 2007).

The Contentious French (1986) ve *Popular Contention in Great Britain* (1995) adlı çalışmalarında ise Tilly çekişme repertuarı kavramını politik süreç teorisine ekler. Çekişmecî siyasetin iki bileşeni vardır: bir diğerinin çıkarı üzerinde bir talep geliştirmek ve hükümetin mutlaka politik ilişkilerin bir paydaşı olması. Bu çerçevede çekişmecî siyaset aktörlerin diğer aktörler üzerinde taleplerinin olduğu ve gerçekleşmesi halinde aktörlerin çıkarlarını etkileyecek olan ve hükümetin aracı-muhatap ya da hedef olarak bir şekilde bu iddiaların ortağı olduğu her durumu kapsar (Tilly, 2003, s. 26; 2008). Ortak çıkar ve amaçlar için eylemde bulunma araçları olan *repertuar* ise kısmen kültürel bir alfabledir kısmen de taktik ve stratejik bir araç setidir. İngiltere örneğinde devletin inşası ile çekişmecî siyaset arasındaki ilişkiyi

ve bu bağlamda da devletin merkezileşmesi, taleplerin doğrudan Parlamente'yu hedeflemesi, ticari ve sınaî bir sermayenin oluşumu neticesinde eski patronaj ilişkilerinin çözülmesi, nüfus artışı ve kentleşme gibi dinamikler analiz edilir, çekişme repertuarının nasıl değiştiği yani mahalli olmaktan çıkarak kozmopolitleştiği, yerel yöneticileri hedefleyip, onlarca patronize edilirken özerkleştiği aktarılır.

Politik süreç teorisine hem içeriden hem de dışarıdan kuvvetli eleştiriler yöneltilmiş olup politik fırsat kavramının totolojik olduğu, her şeyi içine alacak şekilde genişletilerek kavramsal sünme tehlikesi yaşadığı, çalışmaların büyük oranda dışsal faktörlere odaklanıp devletin yapısal, istikrarlı unsurları kullanması bu eleştiriler arasındadır (Goodwin & Jasper, 2004, s. 14). Goodwin ve Jasper'a göre politik kurumların ve pratiklerin yapısal olmayan -kültürel- boyutları göz ardı edilmektedir. Benzer şekilde *Dynamics of Contention* (2001) isimli eserde McAdam, Tarrow ve Tilly kendilerinininki de dâhil olmak üzere politik süreç teorisinin dört zaafına işaret ederek eleştirirler: (i) statik, dinamik olmayan ilişkilere odaklanması, (ii) tek vakalı durumlarda, yani tek bir sosyal hareket üzerine çalışıldığında en iyi sonucun alınması, (iii) tehditlerden çok fırsatlara odaklanması, (iv) daha çok çekişmenin kökenine odaklanıp, sonraki aşamaları göz ardı edebilmesi. Ayrıca klasik sosyal hareket literatürünün oldukça yapısalcı olduğunu, açıklamanın şu türden bir klasik formülünün bulunduğunu ifade ederler: fırsatlar kaynaklarla birleşip buna çerçeveler ve repertuarlar eklenince bir eylemin açıklaması kurulmaktadır.

Politik süreç modelinin öncülerince gözden geçirilen yeni yaklaşımda ise "çekişmenin epizotları" kavramı kullanılır ve birçok farklı kolektif eylem formu -barışçıl sosyal hareketlerden ayaklanmalara ve devrimlere kadar- "çekişmeci siyaset (politics of contention)" kavramı altında birleştirilir. Çekişmeci siyasetin biçimlenmesinde yapılar ve koşullar yerine farklı ulusal bağlamların ve siyasetlerin çeşitli epizotlarında bulunan orta düzey süreç ve mekanizmaların etkisine odaklı daha dinamik bir çerçeve benimsenir. Onlara göre her bir çekişmeli epizot çifti birbirinden farklı görünse de bunlar ortak mekanizmaların ayrıştırılmasına imkan verir ve her bir vakada bunların işleyişleri farklı sonuçlar üretir. Böylece çekişmeci siyasette aktörler arasında değişen ve süregiden ilişkilerin -çekişme dinamikleri- altındaki nedensel süreç ve mekanizmalar ayırt edilir. Tüm mekanizmalar her bir geçerli olmayabilecek ve vakada aynen tekrarlanmayabilecektir.

Bu çekişmeci epizotların tartışmasında çok çeşitli nedensel mekanizmaların adlandırılması yapılır. Bu kapsamda literatürde çekişmeci siyasette bazı büyük mekanizma ve süreçten bahsedilmektedir: *Üçüncü tarafların aracılığı* (Brokerage): Daha önce bağlantısız durumda olan ya da bağlantıları zayıf yerler, kişiler ve kurumlar arasında üçüncü bir tarafça yeni sosyal bağların üretilmesi ve kampanyaya dâhil edilmesidir. *Sertifikasyon*: aktörlerin, performanslarının ve taleplerinin dış otoriteler

tarafından onaylanması. *Kimlik Kayması ve Sınır Formasyonu* (Identity shift and boundary formation): bütünleşik bir kimlikle sosyal bir rol üstlenmek ve politik aktörler arasında biz/onlar ayrımını inşa edecek bir kimlik kayması ve buna dayalı bir sınır biçimlendirmesi yapılmasıdır. *Kendi saflarına katma* (Co-option): çekişmeci siyasetin tarihinde daha önce dışlanan politik aktörlerin bütünleştirilmesi tekrarlayan bir mekanizmadır. Bununla ilgili kurumsallaşma, kolektif eylem formlarının rutinleşmesi yine bu dinamiğin içinde ele alınır. *Yayıma* (Diffusion): çekişmeci performansların, yorumlayıcı çerçevelerin bir yerden diğerine yayılmasıdır. *Bastırma* (Repression): aktörlerin taleplerine karşılık maliyet artırıcı ve çekişmeci siyasete sürekli bir tehdit unsuru olarak otoritelerin eylemidir. Otoriteler bir kolektif eylemi bastırma ya da hoş görme tutumu alabilmektedirler (McAdam, Tarrow & Tilly, 2007, s. 14–17).

Contentious Performances (2008) adlı eserinde ise Tilly rejimler ve repertuarların tartışmasız şekilde birbirlerini şekillendirdiği iddiasını mukayeseli örnekler üzerinden ortaya koyar ve ulusal rejimler arasındaki farklılıkların çekişmeci siyaset formlarındaki farklılaşmaları açıkladığını dile getirir. Ona göre talep sahipleri yasak olan ile hoş görülen arasındaki sınırları sürekli olarak müzakere ederler. Hükümetin çekişmeyi sınırlandırma eğilim ve kapasitesi ise hükümetin zayıf ya da güçlü ve demokratik ya da otoriter olmasına, patronaja dayanması veya yönetimden geniş kesimleri dışlamasına göre şekillenmektedir. Aynı çalışmada performansların da “kolaylaştırma baskılama, talep sahipleri ve diğerleri arasında ittifak oluşturmak ya da ittifakı dağıtmak, rejim değişimi yönünde doğrudan talebi zorlamakta başarılı ya da başarısız olmak” suretiyle rejimi şekillendirdiği belirtilir (Tilly, 2008, s. 146–174).

Bir genel değerlendirme yapılacak olursa politik süreç modeli politik fırsatlar/tehditler, mobilize edici yapılar, yorumlayıcı çerçeveler ve çekişme repertuarının analizini içermektedir. Tarrow (1994) politik fırsat için “siyasal iklimin insanlara, başarı ve başarısızlık beklentilerini etkileyerek kolektif eyleme girişme saiki veren boyutları” tanımını önermektedir. Vurgulanması gereken bir konu politik süreç teorisinin dinamik yaklaşımında analizin nesnel yapılardan öznel algılara odaklanmasıdır. Buna göre politik fırsatların ve tehditlerin nesnel olarak var olmalarından çok talep sahiplerince nasıl algılandıkları önemlidir. Bu bağlamda talep sahiplerince yapılan *fırsat atfi* ya da *tehdit atfi* mobilizasyonda belirleyicidir.

Politik süreç modelinin ikinci unsuru mobilize edici yapılardır. Mobilize edici yapılar bireylerin gündelik hayatın dışına çıktıkları, mobilize oldukları ve kolektif eyleme katıldıkları formel ve enformel araçlardır (McAdam ve ark., 1996). Bu kapsamda harekete yeni kişilerin katılımını teşvik edici, değerlerin ve ortak pratiklerin üretilmesini sağlayıcı, bilginin dolaşıma sokulacağı önceki ağlar çok önemlidir. Bu ağlar gönüllü örgütlenmeler, işyeri ve meslek temelli örgütlenmeler, kiliseler yahut mahalle ve arkadaşlık ağları olabilmektedir. Mevcut sosyal ilişkiler ve

ağların güçlü olması mobilizasyonun maliyetini azaltmakta ve grupların çekişmeci siyaset ihtimallerini artırmaktadır. Tilly (1999) buna mobilizasyon kapasitesinin örgütün bir işlevi olduğu savını ekler; kurumsal aktörlerin dikkatini çekebilmek için sahip olunması gerekli nitelikleri sıralar. Bunlar (i) talebin meşruluğu ve geniş kamuoyunun desteğini ve saygın kişileri içine alma potansiyeli, (ii) amacın yeknesaklığı yani karşıt tepkiler karşısında dağılmaması ve bölünmemesi, (iii) karar vericileri etkilemeye elverişli bir katılımcı sayısı ve kamusal görünürlük, (iv) sabit bir kadro ve temsilcilerinin olması ve üyeleri arasında sıkı bağlılık şeklinde somutlanır. Diğer yandan talep sahiplerinin maliyet ve tehdit algılarına yani devletin bu eşitlikteki yerine ve/veya karşı hareketlerin kapasitelerine işaret etmektedir.

Bireyler çıkarları, dayanışma duyguları, bağlılıkları ile bir kolektif eylemde yer alabilirler. Ancak kolektif bir eylemin sürdürülebilirliği o eyleme katılanlara kolektif bir kimlik sunması ile olanaklıdır. Katılımcılar kendilerinin ve karşılarındakinin kim olduklarına ilişkin kolektif tanımlarını sıklıkla değiştirir ve biz/onlar ayrımını üretirler. Bunu iki yolla yaparlar. Birincisi insanlar ve ağlar arasında cephe, koalisyon adı altında yeni bağlantılar kurarlar. İkincisi bir aktörü diğerinden ayıran sınırları yeniden çizer, her iki taraf için kolektif hikâyeler üretirler. Bu bağlamda da kolektif kimlik oluşumu ilişkiseldir (McAdam ve ark., 2007, s. 10–14). Ortak normların geliştirilmesi, güven, ortak eylemde bulunmaya ve dayanışmaya iten duyguların varlığı kolektif bir bütünlük oluşturmakta devreye girmektedir. Bir yerin tarihsel birikimine ve kültürüne bağlı olarak ve yönetimin tepkileri karşısında şekillenen performanslar ve repertuarlar yine mobilizasyonda etkili olmaktadır.

Bir mobilizasyon aynı zamanda ortak yorumlayıcı çerçevelerin başarısına bağlı olarak gelişebilmektedir. Çerçeveleme süreçleri cari sorunların açık ve ikna edici şekilde tanımlandığı, değişimin neden gerekli olduğunun eklemlendiği, hangi değişimlerin istendiğinin ve bunları gerçekleştirmenin nasıl olacağını biçimlendiği süreçlerdir. Çerçeve “bir grup insanın kolektif eylemi meşru kılacak ve motive edecek şekilde dünyayı ve kendilerine dair ortak bir anlayış oluşturmak yönündeki bilinçli stratejik çabalarıdır” (McAdam, 1996b, s. 339).

Politik Süreçler ve Kentsel Dönüşüm

Politik süreç teorisi analizin merkezine mobilizasyonu ve demobilizasyonu tetikleyici sosyal değişimi yerleştirir. Bunlar politik süreçlerin daha yapısal bir bileşenini oluşturmaktadır. Bu çalışmada kent tabanlı ve kent hedefli bir kolektif hareket ve politik çekişme ele alınmakta olduğundan mevcut kentleşme sürecini şekillendiren sosyal-mekânsal ve politik süreçler bağlamı ortaya konacaktır.

1980 sonrası Keynezyen politikalardan neoliberal ekonomik politikalara geçişin, kentsel alanların gelişiminde ve yapıları çevrenin dönüştürülmesinde ana dinamik

olduğu genel bir kabul görmektedir (Brenner & Theodore, 2002). Bu politikalar kentlerin sosyal-politik-mekânsal ve ekonomik ilişkilerini dönüştürmekte ve kent hareketlerinin doğasında değişikliklere yol açmaktadır. Neoliberal kentleşmenin temel araçları olarak kentsel dönüşüm projeleri, kuzeyin ve güneyin tüm metropollerinde farklı kentli gruplar tarafından direnişle de karşılanmaktadır. Bu hareketlerin oluş şekillerini ve nedenlerini anlamak cari kentleşme sürecinin dinamiklerini anlamayı gerektirmektedir (Türkmen, 2014).

1980 sonrasında kitle üretimine ve tüketimine dayalı geleneksel sanayilerin karlılığının ve emek-sermaye arasında mutabakata dayanan Keynezyen Refah Devletinin krize girmesi, uluslararası rekabetin yoğunlaşması ve sanayisizleşme süreçlerine karşılık piyasa merkezli, rekabete ve metalaşmaya dayalı bir seri politikanın biçimlendirdiği yeni bir sosyopolitik ve ekonomik ilişkiler ağının kurumsallaşmasına tanık olundu. Yeni dönem deregülasyon, özelleştirme, kamu hizmetlerinin küçültülmesi ve özelleştirilmesi, refah programlarının azaltılması ya da tasfiyesi, emeğin disiplin altına alınması, sermayenin uluslararası dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması, yerellikler arası rekabetin yoğunlaşması gibi politikalarla biçimlendi.

Neoliberalleşmede fordist sermaye birikiminin mekânsal örgütlenmesi olan devlet yeniden ölçeklenirken, şehirler finans sermayesinin spekülatif hareketleri, çok uluslu şirketlerin küresel yer seçme stratejileri ve yoğun yerellikler arası rekabette öne çıkmakta ve müdahalenin odağına da kentsel mekân yerleşmektedir. Şehir yönetimleri ekonominin hizmet sektörüne dayalı olarak geliştirilmesi, sanayinin ve üretimin desantralizasyonu, iş ve yatırımlardan, ziyaretçilerden pay almak için serbestleştirme ve düzenlemeleri azaltma-askıya alma, özel sektörle yeni ortaklıklar geliştirme, yer pazarlaması ve girişimcilik baskısı altına girmektedir. Bu kentleşme formu kamu arazilerinin yeni yatırımlara tahsisi, girişim bölgelerinin, yeni iş geliştirme projelerinin ve şemalarının oluşturulması, kentsel dönüşüm projeleri, kent geliştirme şirketlerinin kurulması gibi araçlarla devletin etkinleştiği ve güçlü bir piyasa aktörü olduğu bir süreci şekillendirmektedir (Brenner & Theodore, 2002). Bu bağlamda da sosyal konut alanlarını, eski sanayi merkezlerini, tarihi yerleşimleri, kıyı bandlarını hedefleyen kentsel dönüşüm projeleri sonucunda soylulaştırma uygulamaları, kapalı yerleşimler, finans merkezleri, AVMLer ile şehirler küresel ve elit tüketimin ihtiyaç duyduğu bir mekânsal donanıma ulaştırılmaktadır. Bu süreçte devlet merkezi bir rol oynarken, devlet ile sermaye arasında büyüme koalisyonları ve hâkim bir kentsel ittifak gelişmektedir. Bu türden bir kentleşme süreci aynı zamanda sosyal kutuplaşmayı ve mekânsal ayrışmayı artırmaktadır. Harvey (2008) kapitalist birikimin bu sürecini “mülksüzleştirici birikim” olarak adlandırmaktadır. Buna göre kapitalist gelişme yoksulların ve düşük gelirlilerin haklarına, arsalarına, zenginliklerine el koyarak sermaye birikimi sağlamaktadır. Neoliberalleşmenin

mekânsal örgütlenmesi ve kentsel yapılanması eski ilişkileri ve ağları ortadan kaldırırken, yeni kentsel çelişki üretmektedir.

Neoliberalleşmenin yerelleşmesi yani kentsel yapılandırması ise onun ulusal-yerel bağlamlarda; kurumsal düzenlemeler, politika tercihleri, kentsel rejim ve politik mücadeleler içinde pratikte nasıl biçimler aldığını ortaya koymaktadır (Brenner & Theodore, 2002). Bukapsamda kuzey/güney şehirleri belirgin şekilde farklılaşmaktadır. Geniş geçekondü alanları ile metalaşma sürecinin henüz tamamlanmadığı, devletin daha güçlü ve baskıcı uygulamalarla ya da illiberal yönleriyle ortaya çıktığı güneyde neoliberal kentleşme daha yaygın ve daha olumsuz sonuçlarıyla tebarüz etmektedir. Bu ülkelerde devlet daha çok sermaye lehine bir gelişmeyi ve daha spekülâtif bir emlak piyasasını daha otoriter uygulamalarla şekillendirmektedir. Esasen devlet bir yandan emlak ve arsa piyasasının biçimlendirilmesinde diğeryandan da oluşan kentsel şikâyetlere ve hareketlere yaklaşımında bariz bir rol üstlenmektedir.

Mülkiyet rejimi ve politik ilişkinin tanzimi güneyde farklılaşmaktadır. Bunda enformelliğın ve himayeci siyasetin altını çizmek gerekmektedir: Güneyde enformelliğın yaşandığı düzensiz konut alanlarında tarihsel olarak merkezi ya da yerel yönetime karşı gelişen birçok kentsel hareket vardır. Yeni gelişen emlak piyasalarının hedeflediği yerler çoklukla kent merkezlerinin varoşları ve düzensiz konut alanları olmaktadır. Enformelliği Asef Bayat (2000; 2002; 2012) madun kesimlerin ayakta kalma stratejisi olarak ele almakta, Ananya Roy (2005; 2009) ise devlet politikasının enformelliğından yahut enformelliğın üretiminde ve yeniden üretiminde devletin oynadığı rolden bahsetmektedir.

Enformellik gibi kaynakların politik destek karşılığında dağıtılması şeklinde anlaşılan politik himayecilik siyaseti de her ne kadar salt Güneye ait bir olgu olmasa da (Auyero, Lapegna & Poma, 2009, s. 3), neoliberal kentleşmeyi kuzeyden farklılaştıran ve kolektif eylemi sınırlandıran bir faktör olarak kavramsallaştırılmaktadır. Birçok araştırmacı yoksullar arasında himayeci siyasetin başatlığının kolektif talep oluşturmayı dumura uğrattığı ve vatandaşları bireyselliğe itip otoritelerin denetim ağları olarak iş gördüğü ifade edilmektedir. Ancak Latin Amerika'daki bazı araştırmalar himayeci ağlar ile sosyal mobilizasyonun yoksul konut alanlarında birbiriyle tezat oluşturacak şekilde birlikte var olduğuna işaret etmektedir (Auyero ve ark., 2009, s. 3). Arjantin'deki Santiagazo örneği himayeciliğın; birisi alışkanlığa dayalı karşılıklılık ağları olarak ve diğeryeri de ilkinin çözülmesi halinde kitlenin doğrudan eylem ağları olarak iki yanlı işlev gördüğünü göstermektedir (Auyero ve ark., 2009, s. 7–12).

Asef Bayat (2002; 2012) enformelliğın yaygın olduğu güneyin kentlerinde kolektif ve doğrudan bir eylemin gelişmediğine, bireylerin tercihlerinin kendiliğinden ortak bir sonucu olarak “sıradanın sessiz tecavüzü” adını verdiği bir olgu yaşandığına işaret

etmektedir. Ancak himayeci ilişkilerin koptuğu, kazanımların ve erişimin tehdit altında olduğu durumda protestolar başlayacaktır. Bu protestolar bunu örgütleyici bir yapının bulunması ve atomize bireyler arasında kolektif eylemin rasyonelleştirilmesi halinde politik bir eyleme dönüşebilecektir (Auyero ve ark., 2009). Bayat bu durumda protestoya ve liderlerine meşruiyet sunacak politik fırsatların ve siyasi partiler gibi kurumsal temsilcilerin bu protestoları politik kanallara taşımalarının önemine değinmektedir. Sürecin nasıl bir hal alacağı rejimin niteliğine ve karşı hareketine bağlı olacaktır. Bu bağlamda da Bayat'ın "sıradanın sessiz tecavüzü" adını verdiği olgu devletin demokratik ve kapsayıcı, katılımcı olması halinde aktif bir kolektif eyleme dönüşebilecektir. Diğer bir ifadeyle Ona göre kolektif eylemin hedefinde güneyin şehirlerinde rejimin demokratikleşmesi bulunmalıdır (Bayat, 2012).

Kentsel hareketlerin ortaya çıkışında neoliberal kentleşmenin "sıfır tolerans" politikası ile kentsel direnci bastırmada şiddet uygulamasına da bilhassa işaret edilmektedir. Ayrıca kent hareketlerinin ve sivil yapıların sosyal sermaye bağlamında yönetimlerin katılımcılar listesine dâhil edildiği, büyük oranda iktidara yanaştıkları ifade edilmektedir (Meyer, 2004). Bu çerçevede de neoliberalizmin politik fırsat yapısının hareketlerin örgütlenmesine imkân vermeyen bir yapı olduğu kanaati yaygındır. Elbette tüm çalışmalar hareketlerin örgütlenmesi için neoliberalizmi uygun olmayan yapı olarak değerlendirmeyiz. Nicholls ve Beaumont (2004), örneğin, kentsel hareketlerin yerel grupların finansal olarak belediyeden bağımsız olması durumunda nispeten açık neoliberal politik sistemler bağlamında hala ortaya çıkabileceğini ifade eder. Benzer şekilde Martin (2001), Amerika'daki "yaşama ücreti" hareketlerine ilişkin çalışmada nispeten açık kentsel rejimlerin grupların bir araya gelmesi ve kamu politikalarının tartışılmasında alan açtığını ve bu nedenle dirençli talepleri birbirine ekleme yeteneğini genişlettiğini tespit eder. Bu bağlamda neoliberalizmin politik fırsat yapısına dair aşırı genelleştirilmiş yorumlardan kaçınmak ve yere özgü dinamikleri değerlendirmenin daha doğru olacağı açıktır.

Türkiye'de 1980 sonrası dünyadaki gelişmelerden etkilenmiş ve neoliberal politikaları uygulamaya geçirmiştir. Türkiye'deki neoliberalleşme ve İstanbul'daki kentsel yapılanmasına bakıldığında şunları söylemek olanaklıdır. 1980'li yıllarda neoliberalleşme İstanbul başta olmak üzere metropollerin çehresini değiştirmeye başladı. İstanbul'un bir yandan kent içindeki sanayinin desantralizasyonu ve nitelik değiştirmesi, diğer yandan kent ekonomisinin hizmetler sektöründe yeniden yapılanması şeklinde kendini gösteren dönüşüm muhayyilesi genel bir küresel kent söyleminin parçası oldu (Şentürk, 2015). 1980-1990'lı yılların ilk yarısı boyunca etkin olan dünya kenti vizyonu esas itibarıyla İstanbul'un küresel yatırımlardan hak ettiği payını alabilmesi, bu amaçla çokuluslu şirketleri, yabancı yatırımcıları ve ziyaretçileri kendisine çekebilmesi amacını taşıdı. 1999 Marmara Depremi kentsel dönüşüme yönelik uygulamaların hız kazanmasına yol açtığı gibi kentsel dönüşüm

söyleminin meşruiyet çerçevesinin yeniden tanımlanmasında da bir dönüm noktası oldu. Bu tarih sonrasında kentsel dönüşüm söyleminin önemli bileşenlerini doğal afetler, daha spesifik olarak deprem risklerini ortadan kaldırma gerekliliği ve güvenlik kaygısı oluşturmaya başladı. Ülkenin yapı stokunun afetler karşısında dayanıksızlığı ve eskiliği hem geniş çaplı uygulamalara yönelimi kuvvetlendirdi hem de dönüşümün ivedilikle yapılması için güçlü bir meşruiyet çerçevesi sundu.

Türkiye'nin bu süreçteki bir özgünlüğü kentsel arsa ve emlak piyasasının sermaye birikiminin önemli bir aracı hâline gelmesi ve inşaat ve özelde konut sektörünün ekonominin motoru olmasıdır (Tekeli, 2012). Bu süreçte kentsel mekânın üretiminde devlet ve emlak geliştiriciler, büyük yükleniciler, banka ve finans kurumları ve merkezi/yerel yönetimler arasında kurulan hegemonik kentli ittifak merkezi bir rol oynadı (Türkün, 2011).

Neoliberal kentleşmenin temel bir niteliği devletin merkezde olduğu bir kentsel gelişme yaşanmasıdır. Genel olarak emlak piyasasının oluşturulmasında, denetiminde ve dolayısıyla mülkiyet ilişkilerinin biçimlenmesinde devletin oynadığı rol kuzeyden ayıran yönünü kurdu. Bu kapsamda bir yandan Marmaray, üçüncü köprü, Avrasya Tüneli, üçüncü havaalanı gibi büyük ölçekli kamu yatırımları; öte yandan kamu arazilerinin emlak geliştiricilerine tahsisi ve “alan ilanı” yoluyla kamunun doğrudan çeşitli kentsel dönüşüm projelerini hayata geçirmesi emlak piyasasını ve mülkiyet ilişkilerini düzenleyen enstrümanlardır. Emlak geliştirmek için yeni arazilerin tedariki eski sanayi ve liman alanlarından başladı ve buradan tarihi merkezlere, özellikle rant makasının yüksek olduğu gecekondu alanlarına yayıldı. Türkiye'deki dönüşümü batıdan ayırtıran enformel alanlar da dönüşümün öncelikli tasfiye edilmesi gereken alanları oldu (Tekeli, 2012). 1980'li yılların ilk yarısında imar afları ile kentsel ranttan pay alan eski gecekondu alanlarına ve sahiplerine yönelik yaklaşım 1990'lı yılların ikinci yarısından başlamak üzere özellikle 2000 sonrası dönemde değişti. 1980 öncesi dönemin popülist ve himayeci siyaseti yerini bu alanların kenti saran bir ura benzetildiği ve mutlaka dönüştürülmesi gereken alanlar olarak tanımlandığı bir diskura ve tutuma bıraktı (Türkün, 2015, s. 285–332). Bu çerçevede enformel alanlarda yaşayanlar daha çok kentin dışında ve TOKİ tarafından yapılmış toplu konut alanlarına yerleşmeye zorlandı. Öte yandan özellikle tarihi merkezlerdeki yenileme ve dönüşüm projeleri üzerinden bir yandan büyük bir rant oluşturulurken, diğer yandan proje alanındaki sakinler yerinden edildi, borçlandırıldı ve bu alanlar soylulaştırıldı.

Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinin oldukça merkezîyetçi ve emrivaki bir süreçte hayata geçirilmekte olduğu söylenebilecektir (Tekeli, 2012). Bu kapsamda özellikle mevzuat düzenlemeleri önemli bir işlev gördü. 2012 yılında çıkarılan “6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” bu çerçevede örneklendirilebilir. Yasa ile olağan dönem imar düzenlemelerinin üstünde bir statü

tanınarak aciliyet ve seferberlik hâli pekiştirildi. Bu kapsamda Yasa'nın 9. Maddesi İmar Kanunundaki kısıtlamaların dışında tutuldu ve Orman Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kıyı Kanunu, Turizm Teşvik Kanunu gibi çeşitli yasaların uygulamalarını sınırlandırdı. Yasa hem Çevre ve Şehircilik Bakanlığına hem de TOKİ'ye gayet merkezi bir rol tanımladı. Bakanlık riskli alanlardaki ve rezerv yapı alanlarındaki uygulamalarda faydalanılmak üzere; özel kanunlar ile öngörülen alanlara ilişkin olanlar da dâhil, her tür ve ölçekteki planlama işlemlerine esas teşkil edecek standartları belirlemeye ve gerek görülmesi hâlinde bu standartları plan kararları ile tayin etmeye veya özel standartlar ihtiva eden planlar yapmaya, onaylamaya ve kent tasarımları hazırlamaya yetkili kılındı. 2012 yılında getirilen afet riskli alanların dönüştürülmesi amaçlı yasa acele kamulaştırma, kamulaştırma, riskli yapı kararında oy birliği ilkesinin aranmaması, mülk sahiplerinin hak sahibi kabul edilmesi ve onlarında sürece plan onayı sonrası ancak katılımının sağlanması, plan askıya çıkartma gibi imar planlama prosedürlerinin dışlanması gibi birçok mekanizma ile oldukça emrivaki ve merkezîyetçi bir süreç getirdi.

Türkiye'de neoliberal kentleşmenin bir özelliğinin de gerek taban gerekse elit enformelliğinin devlet eliyle üretilmesi olduğu ifade edilebilecektir. Dönüşümün büyük oranda üst ölçekli planların dışında gerçekleşmesi kamunun şehri planlamasını imkansızlaştırırken, imar planlarının belirlediği hakkın üzerinde fiili gerçekleştirmelerin olması ve yönetimlerce buna göz yumulması, kamuya ait arazilerin yine enformel yollarla özel tasarruflara transferi bu kapsamda değerlendirilebilecek uygulamalardır. Öte yandan yoksul mahallelerde politik himayecilik beklentisinin de daralmakla birlikte varlığını koruduğu söylenebilecektir. 2000 sonrası dönemde Türkiye örneğini farklılaştıran bir başka konu yaygınlaşan sosyal yardımlardır. Sosyal yardımların büyüklüğü ve ihtiyaç sahiplerinin fazlalığı yoksul kesimleri bunları kaybetme endişesiyle gerek yerel gerekse merkezi idare ile ilişkilerinde onları pasifleştiren ve kolektif eylemden uzaklaştıran bir tutuma sevk etmektedir.

2000 sonrası dönem aynı zamanda devlet odaklı mega projelere, kentsel dönüşüm uygulamalarına ve onların ürettiği soylulaştırma, yerinden edilme gibi sonuçlarına karşı kentsel hareketlerin, kent hakkı taleplerinin de biçimlendiği bir dönemdir. Bilindiği gibi 1980 öncesinde genelde büyükşehirlerde ve özelde İstanbul'da yerel siyaseti "gecekondu hareketi" belirlemektedir. 1980 sonrasında ise çevre ve "kent hakkı" taleplerinin de geliştiği söylenebilecektir. Tekeli (2012) Türkiye'de kamu kesiminin müdahaleleriyle yürütülen kamu dönüşüm projeleri konusunda büyük oranda işlerin yürütülme biçimine karşı bir direnç ortaya çıktığı değerlendirmesindedir. Ona göre bu direncin kaynağında meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu üçüncü taraflar ve dönüşüm projelerinden doğrudan etkilenen ve büyük kayıp yaşayan gecekondu bölgesi sakinlerinin gerçekleştirdiği direnişler bulunmaktadır (Tekeli, 2012). Bu kapsamda bugüne kadar gerçekleştirilen kentsel dönüşüm/yenileme

uygulamalarında direncin örgütlenmesinde mahalle derneklerinin işlev kazandığını belirtelim.

Türkiye’de makro düzeyde mobilizasyonu engelleyen bir faktör olarak devletin şiddete başvurması bazı çalışmalarda vurgulanmıştır (Eraydın & Taşan-Kok, 2014). Merkezî yönetim vatandaşların rejim karşıtı olmayan hareketlerine karşı da oldukça sert müdahaleler yapabilmektedir. Özellikle son dönemde yönetimin dirence politik bir alan açmamak konusunda ciddi önlemler ve cezalandırıcı düzenlemeler yaptığı bilinmektedir ve bu kolektif eylemsizlik için önemli bir neden oluşturmaktadır.

Tozkoparan Örneğinde Kolektif Eylemin Dinamikleri

Kentsel dönüşüm alanının konumu ve alanın statüsü. İstanbul eş zamanlı oldukça geniş alanları kapsayan bir dönüşüm yaşamakta ve bu dönüşüm bir yandan bireysel kararların birikmesi ile diğer yandan ise kamu öncülüğünde gerçekleşmektedir. Kamu öncülüğündeki kentsel dönüşüm alanları ise en temelde kentsel dönüşüm sürecinde yıkım tecrübesi yaşamış olanlar ile dönüşüme aday yerler olarak ayrıştırılabilmektedir (Duman, 2015, s. 410). Tozkoparan kamunun öncülüğünde kentsel dönüşüme aday bir sosyal konut alanıdır.

Tozkoparan, Güngören ilçesine bağlı on bir mahalleden biridir. Hâlihazırda mahallenin mekânsal biçimlenmesinde geniş kamu arazileri etkili olmuş ve inşaat alanının %77’si beş katlı sosyal konutlardan oluşmuştur. Bu nedenle de Güngören ilçesinin yapı yoğunluğunun en düşük olduğu ve kişi başı 3.2 metrekareyle en yüksek yeşil alana sahip mahallesi Tozkoparan’dır. Toplam 84 hektarlık bir alanı kapsayan Tozkoparan’ın 58 hektarlık bölümü kentsel dönüşüme konu olup, alanın önceki statüsü 20.07.1966 tarihli 775 sayılı Gecekondu Kanunu’na göre ilan edilmiş Gecekondu Önleme Bölgesidir. Proje alanı içerisinde yaklaşık 16.389 kişi yaşamakta, 6351 hissedar bulunmaktadır (*Harita 1*).

Mahalle kurulduğu dönemde kentin dışında yer alırken kentin yatay büyümesi sonucu kentin içinde kalmıştır. Eski Londra Asfaltı ve E-5 karayoluna çok yakın, Zeytinburnu-Aksaray metro hattının yanı başında, diğer yanında üniversite Kampus Alanının bulunduğu ulaşılabilirliği oldukça yüksek bir konumdadır. Bu yönüyle de yatırımcılar içinde oldukça cazip bir yerleşmedir.

Tozkoparan’ın kentsel dönüşüm alanı olarak belirlenmesi farklı safahatlar geçirmiş olmakla birlikte Güngören Belediyesinin aktif bir rol üstlendiği söylenebilecektir. Alanda Kentsel dönüşümün başlangıcı 2008 yılına uzanmakta olup 2007 tarihli 5609 sayılı Gecekondu Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla gecekondu önleme bölgesinde hak ve yetkileri TOKİ’ye devredilmiş ve buna istinaden 11.04.2008 tarihinde TOKİ ile Güngören Belediyesi arasında bir protokol imzalanmıştır.

Harita 1. Tozkoparan kentsel dönüşüm alanı ve sınırları.

Gecekondu Önleme Bölgesinin kentsel yenileme alanı olarak belirlenmesi 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 14. Maddesi ve 5369 sayılı Kanun'un 73. Maddesi uyarınca 9.5.2008 tarihinde Büyükşehir Belediyesi kararıyla olmuştur. Dönüşümün temel sebebi depreme dayanıksız konutların varlığıdır. Ancak yenileme alanı tarihi alanlar için çıkarılmış 5366 sayılı Kanuna göre yapıldığından mahallenin durumu yasaya uygun olmamıştır. Bu defa alanın 5393 sayılı Kanunun 73. Maddesine göre deprem nedeniyle kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edilmesine karar verilmiş ve bu da ancak 2010 tarihli 5998 sayılı Belediye Kanunu'nda değişiklik yapılması ile mümkün olmuştur. Sonraki dönemde Tozkoparan 6306 sayılı Kanuna göre bu defa Riskli Alan ilan edilmiş ve bu statü 24.04.2013 tarih ve 28627 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Ünsal & Türkün, 2014, s. 320–321). 30.05.2013 tarih ve 1870.5038 sayılı yazı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan Riskli Alan içinde yer alan Kamu Mülklerinin ve tescil dışı alanların 6306 sayılı Kanun'un 3. Maddesi kapsamında Belediyeye devredilmesi için talepte bulunulmuştur. 26.08.2013 tarih ve 2840.7499 sayılı Belediye yazısı ile ise alana ilişkin kamulaştırma, satın alma, ön alım hakkını kullanma, inşaat yapma, yaptırma, arsa paylarını belirleme gibi tüm yetkilerin Güngören Belediyesine verilmesi talebinde bulunulmuş ve yetki Belediyeye verilmiştir.

21 Mayıs 2013'te Mahalle Derneği Riskli Alan iptali için Danıştay'a başvurmuş ve Danıştay'ın (14. Daire, e: 2013/5113, K: 2014/4480) kararı ile Tozkoparan Riskli Alan ilanı iptal edilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca bu karar temyize götürülmüştür. 20 Eylül 2016 tarihinde ise Danıştay'ın kararı dikkate alınarak TOKİ tarafından kentsel dönüşüm projesi kapsamında mevcut yapıların risk durumlarının

tespiti, kıymet takdir raporlarının güncellenmesi, hak sahipliliği görüşmeleri ve tapu devir işlemlerinin yapılabilmesi için ihale gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme dönüşümü gerçekleştirme konusunda kararlılığı göstermektedir.

Güngören Belediyesi tarafından hazırlanan taslak planda alandaki mevcut emsalin (büyük oranda 0.6-1 ve 1.1-1.5 arasında değişmektedir) yükseltilmesi (2.2), arazi kullanımında konut fonksiyonunun sosyal donatı ve ticaret lehine azaltılması, 1.2 hektar olan ticari kullanımların 8-9 hektara, halihazırda 8.7 hektar olan yeşil alanlar dâhil sosyal donatı alanının ise 18 hektara çıkarılması tasarlanmaktadır. Yapı net yoğunluğu ise 458 kişi/hektardan 880 kişi/hektara yükselecektir.

Yöntem

Örneklem

Tozkoparan'daki konut bölgelerinin sosyolojik olarak da ayrıştığı varsayımına dayalı olarak 8 farklı konut tipi belirlenmiş ve %95 güven aralığında %5 hata payı kabulü ile araştırma evrenini temsil edecek sayıda örneklem büyüklüğü tespit edilmiştir. Bu tiplerde yer alan bina sayılarının toplam bina sayısı içindeki oranlarına göre anket dağılımı yapılmıştır. Her bina tipinde sistematik tesadüfi örnek seçimi ile belirlenen sayıda bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Anket uygulamasında ayrıca belli kotalar uygulanmıştır: Bunlar (i) kiracılık (%15), (ii) 2009 Mart yerel seçimlerinin partilere göre oy dağılımı, (iii) çalışan kadın oranı'dır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmadaki verilerin elde edilmesinde hem nicel hem de nitel teknikler kullanılmıştır. Kasım- Aralık 2013 tarihleri arasında 639 kişi ile yüz yüze görüşme tekniğiyle bir anket uygulaması yapılmıştır. Nicel veriler SPSS 16.0 programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

Ayrıca anketlerin istatistikî analizi sonrasında ise yazarlar tarafından derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu çerçevede konut ve işyeri sahipleri ile ayrıca Mahalle Derneği, Belediye Başkanı ve Tozkoparan Mahallesi muhtarı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca TÜİK istatistikleri, Belediye dokümanları ve gazete haberleri kullanılmıştır.

Bulgular

Tozkoparan Mahallesi Mekânsal-Politik ve Sosyal İlişkileri

Tozkoparan devletin geliştirdiği bir alandır, kamu yönetiminin mahallenin kuruluşundan itibaren oynadığı rol politik ilişkilerin biçimlenmesinde önemlidir.

Tarihçesine bakıldığında 1950'li yıllarda Edirnekapı, Topkapı, Ahırkapı'daki gecekonduların yıkımından gelenlerin Menderes bloklarına yerleştirilmesiyle ilk yerleşimin başladığı; devamında Gecekondu Önleme Bölgesi olarak ilan edildiği ve bu kapsamda gecekondusu yıkılan ya da gecekonduda oturan ailelere arsa ya da konut edinim imkânı sağlandığı görülmektedir (Ünsal & Türkün 2014, s. 318). Bu çerçevedeki ilk uygulama İmar ve İskân Bakanlığınca tedarik edilen 230 adet nüve konutlar ile başlamıştır. Sosyal konutlar Emlak Bankası'nın bir şirketi eliyle geliştirilmeye devam etmiştir. 1970'li yılların ortalarında ise İstanbul Belediyesi çalışanları için bloklar yapılmıştır. Ayrıca alanda Haliç düzenleme çalışmaları ve Tarlabası bulvarının açılması sırasında evleri kamulaştırılanlara da ev verilmiştir (Ünsal & Türkün, 2014, s. 315–319). Yine 1987'de Ayvansaray, Balat, Fener, Eyüp'teki yıkımlardan gelenlerin yerleşmesi amacıyla 400 haneli bloklar yapılmıştır. 310 konut ise Bayrampaşa'daki tramvay yolu yapımı sırasında konutları yıkılanlar için yapılmıştır. Bunun dışında 1980 sonrasında Arı Sitesi, Tunca Sitesi, Onur Sitesi gibi kimi kooperatiflere Bakanlıkça yer verilmiştir.

Tozkoparan'a yerleşimin niteliği iki bakımdan önem taşımaktadır: Bunlardan birincisi *burada yaşayanların beşte birinden fazlasının (%23,3) geçmişte yıkım ve yeniden iskân sürecine benzer bir tecrübeye sahip olmasıdır*. İkincisi ise *her ne kadar bir gecekondu önleme bölgesi olsa ve yıkım sonucu gelenler bulunsa da daha çok konut satın alma yoluyla oluşmuş olmasıdır*. Ev sahipliği oranının oldukça yüksek (%80,3) olduğu Tozkoparan'da kiracılık özellikle 50-60 Haneliler adı verilen konut bölgesi içinde yaygındır (%14,1). %5,3 oranında ise bir akrabasının evinde kira vermeden oturan bir kesim vardır. Kiracılığın düşüklüğü ve tapu güvencesinin varlığı Tozkoparan'ı diğer gecekondu alanlarından ayıran bir niteliğidir. Alanda farklı bina tiplerine karşılık gelen dört ayrı tip mülkiyet biçimi olduğu görülmektedir. Bunlar Küba Mahallesi adı verilen 220 yapıdan oluşan gecekondular, arsası kendisine ait büyük oranda tek katlı bahçeli nüve konutlar, çoğunluğu 5 katlı sosyal konutlar ve 1980 sonrası gecekondu önleme bölgesi içerisinde yer almasına rağmen Bakanlıkça kooperatiflere satılan kooperatif konutlarıdır. Konutların yaklaşık üçte biri (%32,4) 50 metrekare altındadır. %42'si 50-75 metrekare, %18,2'si 76-100 metrekare olup, kalan %7,4'ü 100 metrekarenin üzerindeki dairelerden oluşmaktadır. Konutlar küçük olmalarının yanında 2000li yılların ortalarında kentsel dönüşüm söylentisinin ortaya çıkmasıyla birlikte konutların onarılması ve tadilat işleri askıya alındığından ciddi anlamda yenilemeye ihtiyaç duymaktadır.

Mahallenin mülkiyet ilişkilerinin biçimlenmesinde ve emlak piyasasının oluşumunda başlangıçtan itibaren kamunun önemli bir işlev gördüğü söylenebilecektir. Mahallenin tarihsel olarak devlet tarafından bir gecekondu önleme bölgesi olarak kurulması sakinleri nezdinde edindiği meşruiyete işaret etmektedir. Ancak bugün devletin konumu daha da önem kazanmış durumdadır çünkü alan devletin öncü

rolü olmadan dönüşebilecek durumda değildir. Bu ikinci yön çok önemlidir çünkü konutların küçüklüğü, hâlihazırda orta sınıfın bu yaşam çevresine yönelmemiş olması buranın bireysel kararlarla dönüşmesine engel oluşturmakta ve parsellerin birleştirilmesini ve bu bağlamda da devletin özendirici düzenlemelerine ve öncülüğüne ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca alandaki mülkiyet dağılımına bakıldığında kamunun projede bir paydaş olarak da önemli bir yeri olduğu da görülmektedir. Güngören Belediyesinden alınan veriler çerçevesinde toplam 579.998 m² (58 ha) olan alanın %46'sı şahıs (5871 adet), %45'i Hazine arazisidir (336 adet). Ayrıca 8062 m² İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne (116 adet), 4330 m² İSKİ'ye (1 adet), 9462 m² Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne (1 adet), 324 m² Eminönü Belediyesi'ne (22 adet) aittir. Kamunun sahip olduğu bu konum devleti/kamu kurumlarını hedefleyen bir kolektif eylemde Tozkoparanlıları “beklemeye” ve “politik pasifliğe” itmektedir.

Her ne kadar Tozkoparan başkaca gecekondü alanları ve gecekondü önleme bölgelerine nispetle daha müreffeh olsa da emekli yoğunluğu, tek kişinin çalıştığı aile yapısı gibi hususlar dikkate alındığında alt-orta tabakanın yaşadığı yoksul bir mahalledir. %6 oranında kamudan sosyal yardım alan bir kesim bulunmaktadır. Tozkoparan'daki ailelerin %19,4'ünde aktif olarak çalışan kimse bulunmamaktadır. Bunun %16,1'i emeklilerden oluşmaktadır. Ailelerin aylık toplam gelirlerine bakıldığında %30'luk bir kesimin 1000 TL'den daha düşük bir gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. %43,8'lik kesim ise 1001-2000 TL aylık gelire sahiptir. 3000 ve üzeri gelire sahip %8'lik bir kesim vardır. Hanelerin beşte birinin iki kişi ve üzerinde kişinin çalıştığı aileler olduğu düşünüldüğünde elde edilen gelirin yüksek olmadığı, gelir yüksekliğinin çalışan sayısı ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin aylık geliri 3000TL ve üzeri olanların %66'sı, 5000 ve üstü aylık gelir sahibi olan hane halklarının %61'i dört-yedi kişiden oluşmaktadır. Bu gelir seviyeleri sakinlerin “rant makası”nın yüksek olduğu bu yerde yüksek miktarda bir borçlanmayı kaldıramayacağını göstermektedir. Borçlandırılma korkusu önemli bir kolektif eylem dinamiği olabilecektir.

Proje alanında 52 yaş ve üzeri %31,8'lik bir kesim vardır ki gözlemlerimizin de doğruladığı gibi nispeten yaşlı bir nüfusu barındırmakta olduğu söylenebilecektir. Yaşlı nüfusun fazlalığı hem mahalle aidiyeti, mekâna bağlılık ve sosyal ilişkilerin değişmesi konusunda direnç gösterebilecek bir kesime işaret ederken hem de kolektif eylemlere katılımında daha muhafazakâr bir tavrın olabileceği konusunda da fikir vermektedir.

Tozkoparan lise mezunu (%21,8), üniversite mezunu (%12,5) oranları ile insani sermayesi yüksek bir kentsel dönüşüm mahallesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kadınlar açısından da geçerli bir tespittir. Herhangi bir diplomaya sahip olmayan kesimin %6 oranında kalması da bu yorumu güçlendirmektedir. Eğitim düzeyinin

yüksekliği iki önemli sonuç doğurmaktadır. Bunlardan birincisi sakinlerin kentsel dönüşüm projesine ilişkin savlarını temellendirme, karşı savları anlayıp karşıt yorumlayıcı çerçeveler oluşturabilme imkânı; ikincisi ise daha bireyselleşmiş hak arama ve çözümlere yönelme. Bunlardan ilki kolektif bir eylemi destekleyen bir faktör iken ikincisi kolektif eylemden uzaklaştıran bir dinamik olmaktadır.

Tozkoparan'da yaşayanlar arasında %10,2 oranında Kürt etnik kimliğini taşıyan vardır. Mezhepsel olarak ise %9,2 oranında Şafi, %6,9 oranında ise Alevi varlığı tespit edilmiştir. Bu iki veri Tozkoparan'ın etnik ve mezhepsel olarak çeşitlilik gösterse de Türk Hanefi bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan kendilerini siyasi kimlik olarak nasıl tanımladıkları sorusuna verilen cevaplardan da üçte birlik kesimin solda, üçte birlik kesimin sağda ve üçte birinin ise sol ve sağ kuşatacak şekilde kendisini demokrat olarak nitelediği tespit edilmiştir. Politik tercihleri itibariyle bakıldığında ise 2009 Yılı İlçe Belediye Başkanlığı seçimlerinde⁴, CHP oy oranı yaklaşık %42,5, AK Parti oy oranı %37,7'dir. Seçmen sayısının 15.535'e düştüğü 2014 belediye seçimlerinde ise AKP oylarını artırarak %42,2'ye yükselmiş, CHP oy oranı ise %43,5 olmuştur.⁵ Bu verilere göre on bir mahalleden oluşan ve mevcut belediyenin Ak Parti'de olduğu Güngören karşısında Tozkoparan mahallesinde birinci parti CHP'dir. Bu itibarla politik tercih farklılaşmasının muhalefet partilerinin kullanabileceği bir dinamik olarak devreye girebileceği değerlendirilebilecektir.

Kolektif Eylem Dinamikleri: Politik Fırsatlar ve Tehditler

Yerellikte mobilizasyonu sağlayıcı politik fırsatlar olarak iki dinamiğin belirleyici olduğu söylenebilecektir. Bunlardan birincisi projenin uygulanma biçimidir. Diğerini ise kamu otoritesinin kolektif eyleme karşı tepkileri oluşturmaktadır. Öte yandan yerel yönetime yetki devri ve politik himayecilik tehdit olarak değerlendirilmektedir.

İstanbul'da kentsel dönüşüm projelerinin genel olarak uygulanma biçiminin merkeziyetçi ve emrivaki olduğunu belirtmiştik. Güngören belediyesinin Tozkoparan kentsel dönüşüm projesini uygulama biçimi de benzer olumsuzluklarla maluldür. Güngören Belediyesi 2009 yılındaki yerel seçimlere 2008'de başlayan kentsel dönüşüm tartışmaları ve muhalefeti ile girmiş, 2014 seçim döneminde belediye ve

⁴ 17.183 seçmenin kayıtlı olduğu, 13.402'sinin oy verdiği ve 12.935 oyun geçerli kabul edildiği Tozkoparan'da CHP 5508, AK Parti 4884, DTP 528, MHP 849 oy almıştır. 2014 yılı Belediye Başkanlığı seçimlerinde ise seçmen sayısı 15.535'e düşmüş ve 13.089 oy geçerli sayılmış olup, AK Parti 5524, CHP 5693, MHP 756, HDP 572 oy almıştır.

⁵ 16.441 seçmenin bulunduğu ve 13.747 oyun geçerli sayıldığı 2011 yılı genel seçimlerinde ise iki seçim bölgesine bölünmüş olan Güngören'in birinci seçim bölgesinde yer alan Tozkoparan'da AK Parti 6503, CHP 4810, MHP 1246 oy almıştır. Buna göre AK Parti'nin oy oranı %47,3'e yükselmiş, CHP'nin ise %35'e gerilemiştir. 2015 7 Haziran seçimlerinde AK Parti 4449, CHP 4147, MHP 1391, HDP 1341 oy almıştır (15349 seçmen, 12353 geçerli oy). Oy oranları AK Parti %36, CHP %33,6, HDP %10,8, MHP %10,9'dur. 2015 yılı Kasım seçimlerinde ise (15.181 seçmen 12.879 geçerli oy) AK Parti 5678, CHP 4557, HDP 1146, MHP 1211 oy almış olup, oy oranları sırasıyla %44,1, CHP %35,4, HDP %8,9, MHP %9,4 olarak gerçekleşmiştir.

talep sakinleri arasında çekişme kesifleşmiştir. Belediye aynı dönemde bir yandan mahalle derneğini gayri meşrulaştırma stratejisi güderken, diğer yandan da mahalle sakinleri ile bilgilendirici yeni bir iletişim biçimi kurmuştur. Bu çerçevede belediyenin zaman içerisinde farklılaşan bir tutum sergilediği de tespit edilmektedir. Neticede politik süreç aktörlerin davranışlarınınca belirlenen dinamik bir süreçtir.

Belirsizlik - bilgisizlik ve tepeden proje yönetimi. Önceki kısımda kısaca aktarıldığı gibi Tozkoparan'daki kentsel dönüşüm alanının statüsünün belirlenmesine dair süreç belirsizliklerle dolu ilerlemekte ve zaman zaman akamete uğramaktadır. Alanın statüsü mahalle derneğince politik çekişmenin konusu yapılmış ve bunda da olumlu bir sonuç alınmıştır. Ancak henüz hukuki süreç devam etmektedir ve bu durum mahalle sakinlerinin ve üçüncü tarafların sürece ilgisini dağıtmaktadır. Hatta bazı görüşmeciler kentsel dönüşümün gerçekleştirileceğine dair ciddi bir güvensizlik beslemektedir.

Araştırmanın yapıldığı tarihte mahalle sakinleri kentsel dönüşüm projesi hakkında bilgi sahibi olmamalarından, diyalogsuzluktan ve şeffaf bir süreç işlememesinden çokça şikâyet etmekteydiler. Sakinlerin %39,1'i kentsel dönüşümden haberdar değildir. Haberdar olanlar ise *iki ana kanaldan* bilgi alıyor gözükmektedir. Bu kanallardan ilki *komşular* (%22,4), ikincisi *ise medya* (%22,1) olmaktadır. Belediyeden bilgi alanların oranı %9,4'tür. Mahalle derneğinden bilgilendirilenlerin oranı %4,4'tür.

Sürece ilişkin resmi kanallardan bilgi verilmemesi ya da çelişkili bilgiler kaygı düzeyini artırmaktadır. Bu kaygı yerelde söylentilerin dolaşıma girmesi ve yayılması ile çoğalmaktadır. Bir görüşmeci "kentsel dönüşüm için buraya TOKİ mi girecek, KİPTAŞ [İstanbul Büyükşehir Belediyesinin şirketi] mi girecek, belediye yandaş müteahhitlere mi verecek bir bilginiz var mı yani?" şeklinde bu belirsizliği vurgulamıştır (Besim Bahşi, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014).Yapılan mülakatlar çerçevesinde; (i) alanın statüsü hakkında büyük bir belirsizlik olduğu ve sakinlerin alandaki yetkili idareyi dahi bilmedikleri, (ii) Sakinlerin belediyenin verdiği karışık bilgiler ve vermediği bilgiler neticesinde dönüşüm alanı sınırını sorguladıkları; bu çerçevede 1980 öncesi yapılarla mı sınırlı kalacağı yoksa tüm gecekondu önleme bölgesini mi içereceği yahut önleme bölgesi sınırlarını aşarak kooperatiflerin yer aldığı bölgenin de sınır içinde yer alıp almadığı ve en nihayet yan yana iki parselden biri sınırın içinde iken diğerinin neden sınırın içinde olmadığı sorulduğu, (iii) kimle ve nasıl bir proje yapılacağına bilinmediği ve (iv) hak sahipliliğinin nasıl belirleneceğine ilişkin belediyenin hiçbir bilgi vermediği tespit edilmiştir.

Diğer yandan Belediye mahalledeki hak sahiplerinin tespiti, yaşayanların ekonomik ve sosyal profilinin oluşturulması ve kentsel tasarım projelerinin hazırlanması için özel bir firma ile anlaşmış ve bu firma eliyle sakinlere anket dağıtımı yapılmıştır. Mahalle Derneğinin kurucularından Ömer Kirişçi ve Derneğin aylık yayın organının imtiyaz sahibi Öznur Özden bu uygulamanın; mülkiyet ve gelire ilişkin sorular ve

tapu örneklerinin istenmesinin sakinleri oldukça rahatsız ettiğini ifade etmişlerdir. Bu rahatsızlık mobilizasyonu da başlatmıştır. Mahallenin bazı sakinlerince bir toplantı çağrısı yapılmış ve 100 kişinin katıldığı bir toplantı tertip edilmiştir. Sonrasında ise kahve, bina ve çeşitli ev toplantıları başlamış ve Tozkoparan Halk Birliği adında bir hareket oluşmuştur (Ünsal & Türkün, 2014, s. 328). Bu hareket daha sonra Dernek çatısı altında kurumsallaşmıştır.

Dönüşüm alanı ilanından başlayan ve proje uygulamasına kadar uzanan bu belirsizlikler Kuyucu'nun iddia ettiği gibi devletin ve kamu görevlilerinin sakinleri hem tehdit edecekleri hem de himaye edecekleri bir silah olarak kullanmalarına olanak sunmaktadır (Kuyucu, 2014, s. 83). Diğer yandan bu belirsizlik ve bilgi yokluğu Tozkoparan mahalle derneğince de örgütlenmek ve birlikte hareket etmek için de kullanılmaktadır. Neticede bilgi yokluğu yeni konutlarını nasıl edinecekleri, borçlandırılma, yerinden olma ile ilgili kaygıları çoğaltmaktadır. Yerel direnç bürokratik, şeffaf olmayan bu süreçten etkilenmektedir. Nitekim Gezi Olaylarının yaşandığı süreçte burada izlenen repertuarı tekrarlayarak 15 Haziran 2013 tarihinde ellerinde tencere ve tavalar, ışıklı maytaplar ve meşalelerle 20-25 yaşlarındaki 200-300 genç belediyeyi protesto yürüyüşü gerçekleştirmiştir (Öncü, 2013). Bu yürüyüşün temel sebebi de belediyeden ne yapılacağına dair bilgi alamamaları ve bu bilgisizliğin “bir yüklenicinin alana göz diktiği”, “deprem bahanesiyle evlerinin yıkılacağı”, “geniş kamu arazileri nedeniyle mahallenin rant kapısı görüldüğü”, “Sulukule’de olduğu gibi yerlerinden edilecekleri” şeklinde çeşitli kaygıları ve söylentileri büyütmesidir.

Bu bağlamda önemli konulardan biri kentsel dönüşüm sürecinin demokratik şekilde yürütülmesine dönük talebin ne derece kuvvetli olduğudur. Saha araştırmasında görüşmecilerin dörtte üçü “Sizin için kentsel dönüşüm sürecinin demokratik ve katılımcı şekilde yürütülmesi ne derece önemlidir?” sorusuna 1’den 10’a kadar uzanan ölçekte 10 puan vermişlerdir. 1-4 puan verenlerin oranı %5’te kalmıştır. Bu veri kapsamında projenin tepeden inme bir anlayışla gerçekleştirilmesinin çekişmeci siyasetin önemli bir dinamiği olacağı beklenebilecektir. Diğer yandan kentsel dönüşümün hak kaybı ve mağduriyet yaratacağını düşünenlerin büyük çoğunluğu belediye kararları üzerinde bir etkisi olmadığını düşünenlerdir. Bu çerçevede belediyenin bundan sonraki süreçte demokratik ya da anti demokratik bir tutum almasının çekişmeci siyasetin çerçevesini etkileyeceği açıktır.

Kentsel dönüşüm sürecinin başlaması ile birlikte sosyal konutların bina dışındaki alanlarının TOKİ’ye devredilmiş olması da sakinler ve belediye arasındaki ilişkileri tanzim edici niteliktedir. Çünkü bu devirle birlikte bu tür yapı ve daire sahipleri “işgalci” sayılmış ve kendilerinden “ecrimisil” ödemeleri talep edilmiştir. Yoksul mahalle sakinleri için işgale binaen talep edilen bu ecrimisilleri ödemek ciddi bir yük

oluşturmuş, belediyenin bu tavrı sakinler üzerinde bir baskı aracına dönüşmüştür. Belediyenin hak sahipliğine ilişkin ölçütleri açıklamaması ve mahalledeki mülkiyet farklılaşmasını birlikte hareketi engelleyici diğer bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca belediye dönüşüm sürecinde bireyselleştirilmiş müzakereler ve muhataplıklar kurmak istemekte ve toplu görüşmelerden kaçınmaktadır. Sakinleri proje ve uygulaması hakkında karanlıkta tutmakla ve bireyselleştirilmiş pazarlıklar yürütmekle kolektif eylem ihtimalini sınırlandırmaktadır.

Bilindiği gibi politik otoriteler dirence karşı manipülasyon, karşıt çerçeveleme, bastırma, reform, ya da havuç-sopa gibi çeşitli reaksiyon bileşimlerini kullanabilmektedirler. 2008-2014 döneminde Güngören Belediyesinin belirsizliği, tepeden ve gizli bir proje yönetimini tercih ettiği ve bu süreçte sakinleri baskı altına alan bir tutum geliştirdiği söylenebilecektir. 2014 ve sonrası dönemde ise belediyenin üç önemli reaksiyonundan bahsetmek olanaklı gözükmemektedir. Bunlardan birincisi bilgisizlik ya da çelişkili bilgiden kaynaklı endişeleri gidermek amacıyla Ağustos 2014 tarihinde Tozkoparan Bilgilendirme Ofisi (TOBİM) adı verilen bir merkezin Belediye tarafından kurulmasıdır. Kurumsal bilgilenme sürecinin şikâyetleri azaltıcı etkide bulunabildiği gibi bilgiler çerçevesinde karşı fikirlerin ve tepkilerini geliştirebilmesi bakımından mahalle derneği içinde bir fırsat oluşturduğu öngörülebilecektir. İkinci reaksiyon Tozkoparan sakinlerinin hem yerinden edilme endişelerini hem de bireysel-rasyonel çıkar temelli taleplerini kuşatan karşı söylemsel çerçeve kurmaktır. Mülkiyet farklılaşması ve kentsel dönüşüm projesinin duyulması ile birlikte oluşan spekülasyon emlak piyasasında ciddi bir değişim değeri elde etmenin olanaklı hale gelmesi bu tavrı desteklemiştir. Bu bağlamda “konutların misli misli değer kazanacağı”, “metrekareye metrekare verileceği” ve “yerinde dönüşüm” söylemlerinin altı çizilmelidir. Belediyenin üçüncü reaksiyonu ise direnci örgütleyenleri muhatap almamak, gayri meşrulaştırmak ve Tozkoparan’ın çağdaş ve konforlu bir hayata kavuşmasını engelleyenler olarak konumlandırmaktır.

2014 yılı seçimleri öncesinde belediye ve dernek arasındaki çekişme kesifleşmiş ve belediyece Tozkoparan Derneği ve üyeleri yerel seçim afişlerinde açıkça hedef alınmıştır (Radikal, 27 Mart 2014). Bu çerçevede “Depreme dayanıklı evlerinizin olmasını engelleyen ‘istememezükçüleri’ görün” ve “Kentın mimarisinin sağlıklı dönüşümünü engelleyen ‘istememezükçüleri’ görün” şeklinde afişler yaptırılmıştır. Ayrıca afişte dava açanların imzalarının da olduğu dava dilekçesine yer verilmiştir. Benzer şekilde Dernek üyeleri iktidar eliyle kendilerinin komşuları ile aralarının bozulduğuna işaret etmiştir. Bunda özellikle belediye ya da merkezi kurumlar adına daha çok parti teşkilatlarının sürece müdahil olmasına dikkat çekilmiştir.

Mahallemizde iktidar üzerinden yürütülen çalışmalar üzerinden çok ciddi gerginlikler yaşıyor. Mevcut komşuluk ilişkilerini bozan çok önemli faktörler var. Ben altı kez

ihbar edildim terörist diye ve beni ihbar eden hem hemşehrim... kentsel dönüşüm mücadelesinde, müdahalesinde diyelim, burada belediyelerden daha fazla parti teşkilatları, çevre şehircilik bakanlığının ya da başbakanlığın temsilcisi gibi davranıyor, çalışmaları o yönde yapıyorlar... Komşuluk ilişkilerini de bozan en önemli faktör bu... (Necati Demirci, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014)

Yakın dönemde mahallede ayrıca yeni bir dernek kurulması söz konusu olmuştur. Yeni kurulan Tozkoparan Geliştirme ve Güzelleştirme Derneğinin daha çok belediye çizgisine yakın olduğu ve benzer söylemi paylaştığı anlaşılmaktadır. Nitekim yeni kurulan Derneğin amacını Başkan Sami Öztürk şöyle ortaya koymaktadır: “Kurumlarla sakinler arasındaki anlaşmazlıkları bitirmek... Tozkoparan’ın değişimi, gelişimi, kalkınması amacıyla sakinleri bilinçlendirmek” (Güngörenin Sesi, 16 Aralık 2015). Örgütlü mücadelenin taşıyıcısı olabilecek mahalle derneğinin belediyece gayri meşrulaştırılması ve mahallede iki ayrı dernek oluşmasının desteklenmesi bütünlüklü bir kolektif hareketi engelleyici sonuçlar üretebilecektir. Yeni dernek ile kamu otoritesi arasında nasıl bir ilişki kurulacağı da tayin edici faktörlerden biri olacaktır.

Yerel yönetime yetki devri ve politik himayecilik. Kentsel dönüşümün yürütülmesinin merkezi yönetimce Güngören Belediyesi’ne devredilmesi ve plan yapımı, kamulaştırma, hak sahipliğinin tespiti gibi temel tüm konularda belediyenin yetkili olması diğer merkeziyetçi dönüşüm uygulamalarından farklılığı kurmaktadır. Güngören Belediyesi merkezi yönetimle aynı partinin elinde olup, merkezi yönetimin belediyenin işlerini kolaylaştırmak için gerekli kolaylıkları ve imkânları sağladığı söylenebilecektir. Belediyenin merkezi yönetimle aynı siyasi partiden olması ona projeyi uygulayabilme güç ve kararlılığı sağlamaktadır. Yetkinin bu bölüşümü bir yandan seçim baskısı ile belediyeyi şikâyetlere daha duyarlı kılmakta, diğer yandan kentsel dönüşüme karşı kolektif eylem ve mobilizasyonu da sınırlandırıcı etkide bulunmaktadır. Kolektif eylemi çerçevesinde bir başka konuda sakinlerin belediyeye yaklaşımında ortaya çıkmaktadır: Belediye diğer kurumlara nispetle önemli oranda mahalledeki sorunları çözebilecek bir kurum olarak görülmekte; erişilebilir ve güvenilir bulunmaktadır.

Saha araştırmasında katılanlara genel olarak kurumlara güven düzeyi sorulmuştur. Bu kurumlardan en önemlisi Belediye Başkanı ve Belediye olup, sakinlerin bu kurumlara merkezi yönetim kurumları olan TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığından, meslek odası, muhalefet partileri ve mahalle derneğinden daha fazla güvendikleri ölçülmüştür. Yerel yönetime duyulan güven bir yönden kurumun teknik icra kabiliyetine ve alanı daha iyi bilmesinden kaynaklı sorun çözme kapasitesine duyulan bir güvendir, diğer yönden de hakkının korunmasına duyulan güvendir. Nitekim “Mahalleye ilişkin sorunları belediye çözebilir” önermesine “kısmen” veya “tamamen” katılanların oranı %71,5’tir. Belediyeye duyulan güvenin aynı zamanda erişilebilirliğe ve 1950-80 döneminde egemen olan kayırmacı-kollayıcı

ilişkilerin devam etmesi ihtimaline binaen biçimlendiği de dikkate alınması gereken bir konudur. Erişilebilirlik kentsel dönüşümde hak kaybı ve mağduriyet oluşacağı değerlendirmesini azaltan etkide bulunmaktadır. Himayeci ilişkiler bundan yararlananlara maddi kazançlar sağlamak ve otoriter rejimler altında gereksiz riskler almaktan onları alıkoymaktadır. Sahada kentsel dönüşüm sürecinde haklarını koruma konusunda “belediyedeki tanıdıklarına” güvenenlerin oranı (%21,7) ülkedeki himayeci işleyişe işaret etmektedir. Himayeci ilişkilerin kopması ve bu yolla elde edilebilecek kazançların gerçekleşmemesinin diğer bir ifadeyle geleneksel kayırmacı ilişkilerin ve bireysel erişimlerin tükenmesinin kentsel dönüşümde dirençte yeni fırsatlar doğurup doğurmayacağı üzerinde düşünmeyi hakkeden bir soru mahiyetindedir (Auyero, 1999; Auyero ve ark., 2009, s. 7; Bayat, 2002).

Politik süreç modelinin kolektif eylem ve mobilizasyonda iki unsuru vurguladığı hatırlanacaktır. Birincisi kentsel dönüşümün adaletli gerçekleşmeyeceği yönündeki bireysel algı, ikincisi çeşitli direnç biçimleri için gerekli yapısal ve nesnel koşullara sahip olarak bir değişim yaratacağına dair etkililik algısına sahip olmak. Birinci durumla ilgili olarak saha araştırmasından elde edilen veri oldukça çarpıcıdır. Buna göre kentsel dönüşüm kapsamında hakkın korunması için alınan pozisyonlar itibariyle bir sorgulama yapıldığında Tozkoparan sakinlerinin yarısından fazlasının (%51) “başkaları ile güç birliğine gitmezsek haklarımızı koruyamayız” değerlendirmesinde oldukları görülmektedir. “Memlekette hukuk var ve belediye zaten hakkımızı korur” görüşünde olanların oranı %20,5’tir. “Kendim çabalamazsam hakkım korunmaz” düşüncesinde olan kesimin oranı ise %28,5’tir. Bu itibarla esasen sakinlerin ağırlıklı çoğunluğu bireysel ya da kolektif bir mücadele yürütülerek hakkının korunacağı değerlendirmesindedir. Bu sebeple “hak kaybı” yaşanması ya da “adaletli” yönetim sergilenmemesinin önemli bir mobilizasyon kaynağı olacağı değerlendirilmektedir. İkinci konu ile ilgili olarak ise Tozkoparan örneğinden bağımsız olarak toplumda sert devlet uygulamaları karşısında bir şeyin değiştirilebileceğine dair umudun çok zayıfladığı, Tozkoparan örneğinde ise sakinlerin yoksulluklarının da buna eklendiği ifade edilmektedir (Asuman Türkün, kişisel görüşme, 12 Ocak 2016). Nitekim belediye kararları üzerinde bir etkisi bulunmadığını düşünenlerin oranı oldukça yüksektir bu da kolektif eylem ve mobilizasyona ket vurucu bir nitelik taşımaktadır. Bilindiği gibi kolektif olarak harekete geçmek değiştirme imkânını görebilmekle yakından ilgilidir. Hiçbir şeyin değişmeyeceği duygusunda olanların bu yönde davranması da beklenmemektedir.

Burada kentsel gelişme-rant maksimizasyonu ve yerinden edilme ilişkisinin sakinleri mobilizasyona daha motive edici olup olmadığını tartışmak anlamlıdır. Tozkoparan’da henüz bir yerinden edilme olgusu yaşanmadığını, sakinlerin bir yıkım tecrübesi ile karşılaşmadıklarını belirtelim. Yakın bir tehdidin olmaması kolektif eylemi ve mobilizasyonu engelleyen bir mahiyet taşımaktadır. Seçim sonuçları

üzerinden bir değerlendirme yapmak bu bağlamda önemli olabilecektir: 2008 yılından itibaren başlayan kentsel dönüşüm tartışmaları ve mücadelesinde mahallede AK Parti'nin oy oranlarını artırması dikkatle değerlendirilmesi gereken bir veridir. Yerel seçimlerde oy verme davranışının kentsel dönüşümden ne derece etkilendiği ölçülemez de yapılan saha araştırmasında kentsel dönüşümün gerekliliğine inanan kesimin yüksek olduğu (%86,7) ve belediyenin öncelikli hizmeti olarak görüldüğü (%73,4) tespit edilmiştir. Nisan 2009 yılında yapılan başka bir araştırmada ise kentsel dönüşüm konusunda görüşmecilerin %61,5'inin olumsuz yaklaştığı belirlenmiştir (Ünsal ve Türkün, 2014, s. 324). Bu veriler kentsel dönüşüm sürecinin mahalle sakinlerinin oy verme davranışını olumsuz şekilde etkilemediğini söylemeyi olanaklı kılmaktadır. Ancak henüz yıkım sürecinin başlamamış olmasının bu sonuçta etkili olduğu düşünülebilecektir. Nitekim kentsel dönüşümün tamamlandığı başka bazı örneklerde oy kayıpları ve yerel yönetimlerin seçimlerde el değiştirmesi söz konusu olmuş, yıkım ve yerinden edilme uygulamalarında süreci yöneten merkezi kurumlara ve belediyelere güvenin azaldığı tespit edilmiştir (Duman, 2015, s. 410–422). Bu kapsamda Tozkoparan'da dikkatle değerlendirilmesi gereken bir konu sakinlerin mahalle aidiyetinin yüksek olmasıdır. Sakinlerin %81,8'i bu mahallede yaşamaktan memnundur ve mahalleden taşınmak istemeyenlerin oranı %71,7'dir. İkinci konu ise sakinlerin beşte birinin (%18,6) çalışma yerinin yine Merter, Tozkoparan ve Güngören olmasıdır. Bu nedenle dönüşüm aynı zamanda işyeri-konut ilişkisinin de değişime uğraması anlamına gelecektir. Bu çerçevede yerinden etme mobilizasyon üretmesi muhtemel bir dinamik olarak gözükmektedir.

Mobilize Edici Yapılar-Süreçler ve Yorumlayıcı Çerçevesel

Mahalle aidiyeti. Mobilizasyonun öncelikle cari sosyal ilişkiler ve ağlar üzerine bina edileceği bilinmektedir. Sakinler arasındaki yüksek güven düzeyi kolektif eylemi belirleyen önemli bir faktördür.

Tozkoparan'da mülk sahiplerinin önemli bir kısmı sosyalleşmelerinin büyük oranda mahallede gerçekleştiğini ifade etmişler ve yoğun sosyal ağların karşılıklı yardım ağı olarak çalıştığından da bahsetmişlerdir. Konutların küçüklüğü de dış mekân ve kamusal alan kullanımını artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Emekli ve yaşlı oranının da yüksek olduğu mahallede çalışma zamanı dışında kalan hayat daha çok mahallede geçirilmekte ve mahallede kiracılığın nispeten düşük olması ve mahallede uzun süreli kalış mahalle içi sosyal ilişkileri kuvvetlendirmiş gözükmektedir.

Mahalle Muhtarı "Tozkoparan bir cumhuriyet gibidir. Yani tek cumhuriyet gibidir. Burada birlikte hareket ederler. Bir köy havasını andırır. Yüzde sekseni birbirini çok iyi tanır... Yani öyle bi zaman geldiği zaman, ihtiyaç durumunda tek gövde, tek vücut halinde bir mahalle..." (Selahattin Çaylan, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014)

şeklinde Tozkoparan'ın mahalle kimliğine verdiği önemin ve birlikte hareket etme potansiyelinin altını çizmiştir. Benzer şekilde bir başka görüşmeci sosyal hayatı ve mahallelinin birbirine güvenini şöyle anlatmaktadır: “Burada komşuluklar çok güzeldir. Herkes kapısını çekip de yanındakini tanımamazlık diye bir şey yok. Biz birbirimize teklifsiz girip çıkan insanlarız. Bizim burada bir de şu var, 60 Haneler’de, bizim yazın kapılarımız hiç kilitlenmez. Herkesin kapısı açık, perde gerili, hep birlikte koridorlarda otururuz” (Şengül Hanım, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014). Zaten “Kendimi Tozkoparan’a ait görüyorum” diyenlerin oranı da çok yüksektir (Kendisini hiçbir şekilde Tozkoparan’a ait görmeyen kesimin oranı %12,5).

Kuvvetli sosyal ilişkiler ve sakinler arasında güven kolektif bir eylemin biçimlenmesinde belirleyici bir unsur olabilmektedir (Tarrow, 1994). Mahallelilik bilinci ve kuvvetli sosyal ilişkilerin esas olarak mekânın kullanım değerini talep eden mobilizasyonlara yol açtığı çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur (Boyte, 1980; Plotkin 1987). Batıda 1950-1970 döneminde yoksulları ve işçi sınıfını merkezin dışına çıkartmak amaçlı kentsel yenilemelere ve yıkımlara karşı mekânın kullanım değerini talep eden topluluk örgütleri/mahalle dernekleri kurulmuştur. Sulukule ve Tarlabası’nda yapılan dönüşümlerde direncin örgütlenmesinde itici güçlerden birinin de mahallelilik olduğu çeşitli çalışmalarda ortaya konmaktadır (Lelandais, 2014). Bu örnekte de kentsel dönüşüm projesi nedeniyle bu türden bir mekânsal aidiyet ve kendini tanımlama tehdit altındadır. Bu çerçevede de Tozkoparan mahallesinde de “mevcut sosyal bağların” mahalle derneğinin kuruluşunda işlev gördüğü ifade edilebilecektir.

Mahalle aidiyeti ve sosyal ilişkilerini kırabilecek bir dinamik olarak belediyenin tutumu bir önceki bölümde aktarılmıştı. Bu bağlamda ayrıca mülkiyet ilişkileri temelinde çıkar ve motivasyonun ne derece bölünebileceği tartışılabilecektir. Mahallede yer alan nüve konutların müstakil, kendilerine ait büyük arsalarının olması, sosyal konutların bina ile sınırlı bir mülkiyetlerinin olması (bina dışı ortak kullanım alanları TOKİ’ye devredilmiştir) ve gecekonduların bir kısmının tapulu, bir kısmının hisseli tapulu bir kısmının ise tapu tahsis belgeli olması gibi mülkiyetteki çeşitlenme hak sahipliği konusunda da hem idarede bir karmaşa yaratmakta hem de sakinlerin birlikte hareket etmesini önlemeye olanak sunmaktadır. Örneğin nüve konutlarında daha önce Ankara Tüm İnşaat Müteahhitleri Konfederasyon başkanı ile pazarlık yapıldığı ve 110 metrekare için iki daire istendiği belirtilmektedir (Ali Altun, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014). Dönüşüm alanında hak sahipliğine esas oluşturacak bu mülkiyet ayrışması, hak sahipliğinin belirsiz bırakıldığı cari durumda sakinlerin birlikte hareket etmesini zorlaştırmaktadır.

Mahallede ayrıca mülkiyet temelinde birbirine yönelen olumsuz duygular, algılamalar ve yaftalamalar da dolaşımdadır. Mahallenin kendi içinde birincisi

Bakanlık tarafından gecekonduların önleme bölgesi olmasına rağmen kooperatiflere yer tahsis edilmesi nedeniyle kooperatif temelli mülk sahiplerine karşı bir haksız el koyma algısı vardır. İkincisi ise sınırlı da olsa Küba mahallesine yönelik bir damgalama olduğu anlaşılmıştır. Küba Mahallesi “doğuluların yaşadığı, işgal edilmiş, uyuşturucu kullanımının olduğu bir yer” olarak değerlendirilmektedir. Bazı görüşmeciler Küba mahallesinin kriminalize bir alan olduğunu, bugün öyle olmasa da “hatta geçmişte polis giremediği bir yer” olduğunu ifade etmişlerdir. Esasen Küba Mahallesi anket uygulaması sırasında en rahat girilen ve sorulara cevap alınan bir yerdi. Derinlemesine görüşmede Küba mahallesine dönük damgalamanın bir kaynağının siyasi nitelik taşıdığı ifade edilmiştir (Necati Demirci, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014). Tozkoparan sakinlerinin bir kısmının dönüşüm alanı içerisinde yer alan Küba Mahallesi'nin durumunu kendi meşruiyetini ve hak talebini kurmak için damgaladığını söylemek daha doğru olacaktır. Dönüşüm alanının belli parsellerinin ve sakinlerinin mahallenin kendi içinden damgalanması mobilizasyonu engelleyici bir işlev görebilecektir.

Dönüşüm süreci başladığından itibaren mahallede spekülasyon bir konut piyasası oluşmuştur. Bu durum gazetelerin emlak ilanlarından ve sakinlerin el değiştirmelere ilişkin anlattıklarından anlaşılmaktadır. 2009'da 35 bin TL olan 1+1 konutlar kentsel dönüşüm haberleri ve süreci ile 120bin TL olmuştur. 2+1 daireler 160 bin TL olmuştur. Spekülasyon konut piyasasının oluşumu sakinlerde evlerinin değerinin artacağına ve artık nispeten azalan kentsel ranttan pay alacaklarına dair beklentiyi artırmıştır. Diğer yandan konutlar çok küçüktür ve yenilenme ihtiyacı yüksektir. Tozkoparan'da görüşülen sakinlerin en büyük şikâyetleri kendi çocuklarının Tozkoparan'da ve oldukça küçük evlerde yaşamak istememeleri nedeniyle ayrılmalarıdır. Bu nedenle çocukları ile birlikte oturabilecekleri daha konforlu bir konut tercihi veya mevcut konutlarını satın kendisine ve çocuğuna daha başka bir yerden iki ayrı ev alma şeklinde değişim değeri talep eden kuvvetli bir motivasyon oluşmuştur. Ayrıca bunda Tozkoparan'ın eziyetini çekmiş, çamurunu, kirini çekmiş insanlar olarak hakları olduğunu düşünmektedirler (Pervül Dane Dündar ve Ali Altun, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014). Bu değişim değerinin oldukça yüksekte olduğu da görüşmelerden anlaşılmaktadır. Birçok görüşmeci Merter cephesindeki birçok taşınan işyerinin yerine 20'şer katlı yapılar yapıldığını, kendilerinin de arsa sahibi olarak benzer bir müzakereyi yapabileceğini haklarının olduğunu, deprensellik olarak 20 kat imar verilen hemen yan alandan kendi alanlarının farklı olmadığını dile getirmektedirler (Rüstem Güreler ve Derviş Seviptekin, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014). Portes (1972) Latin Amerika varoşları incelemesinde varoşlarda yaşayanların sosyal hareketlilik talebinde olduklarını ve orta sınıf yaşam biçimine özendiklerini ve bu durumun onları politik olarak muhafazakâr ve pasif bir konuma ittiğini tespit etmiştir. Benzer durumun Tozkoparan için de geçerli olduğu söylenebilecektir. Tozkoparan'da ciddi oranda dikey hareketlilik olmayacağını düşünen sınıfsal olarak

kilitlenmiş bir kitle vardır (%62,1). Kentsel dönüşümün bu kilitlenme haline de bir fırsat sunduğu düşünülebilir. Mahalle muhtarı spekülasyon emlak piyasasının oluşması ile değişim değerinin kurduğu motivasyonu şöyle aktarmaktadır:

...Ekonomik açıdan şu anki benim evim 160-170 bin lira yapıyorsa yarın kesinlikle 350 bin lira yapacağını tahmin ediyoruz. Şöyle düşünüyoruz, aslında Tozkoparan milliyetçiliği çok iyi bir şey değil ama ülkemizde maalesef ekonomik bir sıkıntı olduğu için gelecekte bizim korkumuz şu, buranın halkı fakir bir halk, bugün 150 bin lira yapan evi yarın 300 bin lira yaparsa ne yapar, satar gider diye düşünüyoruz. Bu sefer bu eski havasını kaybedeceğiz... şahsen ben 3 tane çocuğum var, iki evim var. Üçüncü oğluma ev alma şansım yok bugünkü şartlarda. Ne yapmam lazım evim değerlenince bu evi satıp daha kırsal bir bölgeden iki tane daire almam lazım ki onu da bir ev sahibi yapayım. Ben bile onu düşünüyorum. Burada bir milliyetçi dediğimiz kavram orada zayıflayacaktır. Yeni gelişen, biliyorsunuz şimdiki binalarda kimse kimseyi tanımıyor. O hale geleceğiz. Bizde yüzde seksen tanıyoruz ya. (Selahattin Çaylan, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014)

Çekişmeci siyaset aktörlerinin mobilizasyon üretici çıkarlar ve motivasyonları politik süreci şekillendiren önemli bir dinamiktir. İnsanların motivasyonlarının kaynağında bireysel yahut kolektif çıkar ya da ikisi birlikte olabilecektir. Bu ikisi arasındaki ilişki aynı zamanda kullanım değeri ve değişim değeri çerçevesince şekillenecektir. Bu bağlamda “oldukça yüksekte oluşan rant beklentisinin tatmin edilmemesi ve mahallelinin sahip olduğu imkanların dahi tehdit altına girmesi (metrekareye metrekare söyleminin realize edilememesi vb.) bireysel çıkarların kolektif şekilde savunulmasını getirip, güçlü bir mobilizasyon üretebilecek midir?” sorusu üzerinde düşünölmeye değerdir. Çünkü bu durumda politik bir eylemin rasyonelleşmesine dair şartlar oluşabilecek ve mahalle derneği ya da siyasi partiler bu rasyonel talebin taşıyıcısı olabilecektir.

Mahallenin çekişmeci repertuarı. Mahallenin politik yapısına bakıldığında, örgütlü toplumsal ilişkilerin fazlaca gelişmediği söylenebilir. Tozkoparan’da herhangi bir formel örgüte üye olanların oranı %16,4’tür. Formel üyelikler içinde özellikle siyasi partilerin öne çıktığını belirtelim (%9,1). Sendika üyesi (%3), meslek örgütü (%3), hemşeri derneği (%3,1), dini örgüt/cemaat (%3,3) üyelikleri oldukça sınırlıdır ve Türkiye Ortalamalarının (TO) gerisindedir (Sendika üyeliği TO: %4,8, Siyasi parti üyeliği TO: %9,7, meslek odası üyeliği TO: %8,6).

Tozkoparan etnik ve mezhepsel olarak çeşitlilik gösterse de Türk Hanefi bir yerleşimdir. Bilindiği gibi gecekondular alanlarında sol politik gruplarla bağlar ve etnik-mezhepsel bölünmeler mobilizasyon süreci üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Dönüşüm alanında yer alan Küba Mahallesi Kürt etnikliği ve sol örgütlü yapılarla anılmakla birlikte kentsel dönüşümüne ilişkin olumsuzluğu ve şikâyetleri politik kanallara aktarımda mevcut muhalefet partiler henüz bir rol oynamamışlardır. Politik olarak mahallede birinci parti olmasına rağmen CHP’nin gerek ulusal siyasette

gerekse de yerel siyasette kentsel dönüşüm bağlamında etkin bir politik mücadele yürüttüğü söylenemeyecektir. Kentsel dönüşüm sürecine oldukça eleştirel yaklaşan HDP'nin ise alanda bir politik mücadele yürütmediği ve sakinlerle angajman içerisinde olmadığı söylenebilecektir.

Tablo 2 Tozkoparan mahallesinin çekişmecî repertuarını göstermektedir. Buna göre Tozkoparan sakinlerinin en geniş çoğunluğunun bugüne kadar yaptığı eylem dilekçe vermek olmuştur (%40,8). Bunu takip eden eylem biçimi ise “hakkını korumak için dava açmak” olarak tespit edilmiştir (%21,3). Yasal olmayan miting ve gösterilere katılmak, boykot ve greve katılmak gibi nispeten olağan dışı, sert ve toplu eylemlere fazlaca itibar edilmemektedir. Esasen genel olarak Türkiye’de insanların bireysel olarak tek başına gerçekleştirebilecekleri eylemler içinde olmayı tercih ettikleri (seçimlerde oy verme, ürün boykotu, dava açmak vb.) ve kurumsal çatılardan uzak durdukları bilinmektedir. Formel kurumlara üyeliklerin hangi düzeyde olduğu verisi bu durumu teyit etmektedir. *Tozkoparan genel olarak rasyonel ve kendini ifade eden bir topluluğu barındırmaktadır. Siyasal katılım tercihlerine bakıldığında da toplu değil bireysel eylemleri seçeceği, resmi ve meşru kanalları kullandığı ve kullanacağı söylenebilecektir.*

Tablo 2
Çekişmecî Repertuar

	Yaptım (%)	Yapabilirim (%)	Kesinlikle Yapmam (%)
Dilekçe Vermek	40,8	49,1	10,1
Boykot veya greve katılmak	10,2	18,8	71,0
Sendika /meslek örgütü yürüyüş ya da gösterisine katılmak	6,9	16,9	76,2
Siyasi parti mitingine katılmak	12,8	18,0	69,2
Siyasi parti veya milletvekili ile irtibatta bulunmak	6,3	41,3	52,4
Belediye başkanı veya belediye meclis üyesi ile irtibatta bulunmak	11,3	47,9	40,8
Mahalle ya da dernek toplantılarına katılmak	13,3	33,5	53,2
Yasal olmayan miting ve gösterilere katılmak	5,6	6,1	89,3
Merkezi hükümette yer alan bir kamu görevlisi ile görüşmek	7,7	51,2	41,2
Hakkımı korumak için dava açmak	21,3	70,9	7,8

Tozkoparanlılar otoritelerle temas konusuna ise fazla ilgi göstermemektedir. Ancak yine de belediye başkanı ya da belediye meclisinden biri ile irtibatta bulunmak (yaptım %11,3, yapabilirim %47,9) merkezi hükümet siyasi temsilcisi ya da kamu görevlisi ile temastan daha çok yeğlenmektedir. Büyükşehirlerde ve özellikle İstanbul gibi bir metropolde otoritelerle bu türden temasa geçilmemesi anlaşılır bir durumdur. Mahalle ya da dernek toplantılarına katılmak (yaptım %13,3, yapabilirim %33,5) seçeneğine sınırlı yönelim *otoritelerin çatısı dışında* “yere ait sorunları tartışmak-müzakere etmek” eğiliminin yeterince olmadığına işaret etmektedir.

Hak arama konusunda kendine güvenenlerin oranı ise %88,2'ye çıkmaktadır. Hukuka ve belediyeye güven mahalle derneği, muhalefet partileri ve meslek odalarına duyulan güvenin üzerinde olmakla birlikte, sakinlerin yüksek eğitim düzeyleri onlara argümanlarını temellendirme, idarenin hatalarını ifşa edebilme donanımı sunmaktadır. Ayrıca tapu güvenceleri ile taleplerinin meşruluğuna dair inançları yüksektir. Bu da onları daha legal-kurumsal ve bireysel çözümlere yatkın kılmaktadır.

Mahalle derneği: Temsil gücü, liderliği ve repertuarı. Bir kolektif hareketin başarıya ulaşabilmesi geniş destek ve katılım üretebilmesine bağlıdır. Bugüne kadar gerçekleştirilen kentsel dönüşüm/yenileme uygulamalarında kolektif eylemin örgütleyicisi olarak mahalle dernekleri işlev kazanmıştır. Tozkoparan'da benzer bir süreci yaşamıştır. Belediyenin internetten kentsel dönüşüm projesini açıklamasıyla başlayan sürece tepkisini sakinleri toplantıya çağırarak ortaya koyanlar, devamın "mahalleye sahip çıkmak" amacıyla çeşitli ev-kahvehane toplantıları yapmışlardır. Bu girişim sonraki süreçte Tozkoparan Halk Birliği adını almıştır (Ünsal & Türkün, 2014). 24 Kasım 2008'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi önünde Tozkoparan Halk Birliği olarak kentsel dönüşüme karşı bir basın açıklaması yapılmış ve bu açıklama ile direniş başlatılmıştır. Tozkoparan Birliği adı altında mahallede kolektif eylemi başlatanlar 2009 yılı Mayıs ayında kamuoyu oluşturmak ve daha sistematik bilgilendirme yapabilmek için kurumsal bir çatı oluşturma gereği hissetmiş ve *Tozkoparan ve Mehmet Nesih Özmen Mahalleleri Kültür ve Dayanışma Derneği* adı altında dernekleşmişlerdir. Derneğin kurucuları büyük oranda ilk yerleşimcilerden ve mahallede mülk sahibi olan kişilerden oluşmaktadır. Mülk sahibi, emekli aynı zamanda politik patronaj ilişkilerinden uzak olan yönetim kadrosunun bu durumu diğerleri bakımından mobilize edici gözükmektedir.

Tozkoparan Birliği ile başlayıp Dernekleşmeyle devam eden direnişin yorumlayıcı çerçevesinde “rantsal dönüşüm” ve “yerinden edilme, borçlandırılma” söylemleri yer almaktadır:

... mahallemiz üzerinde oyunlar oynanmaktadır. Yeşil alanlarının bolluğuyla, bahçeleri ve düzenli yerleşimiyle mahallemiz İstanbul'un merkezinde olan ve bu haliyle rant kapısı olarak, birilerinin ağzını sulandıran bir yerleşim alanıdır... İşin aslı şudur; kentsel dönüşüm adı altında mahallemiz zenginlere peşkeş çekilmek istenmektedir... Yapılacağı söylenen lüks konutlar en iyimser tahminle 300- 400 milyar değerlerle satışa sunulacak... Aradaki farkı vermesi koşuluyla mahalleliye yeni konutlara yerleş denilecektir. Yoksul veya orta halli, işçi, memur ve emeklilerin yaşam alanı olan mahallemizde... Kimsenin bunu ödeyemeyeceği bilinen şeydir. Asıl yapılmak istenen bizleri şehir dışına, Kayabaşı, Hadımköy, Silivri, Halkalı gibi yerlere sürüp zenginleri buraya getirmektir. Kurmayı planladıkları yaşam alanı içinde bu mahallenin asıl sahiplerine yer yoktur. Güngören Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ ortaklığında yapılan anlaşma ile mahallemiz rantsal dönüşüme açılmıştır... (Birgün, 25 Kasım 2008).

Belediyenin afet riski nedeniyle sağlam yapılar oluşturmak amacıyla dönüşümü gerçekleştirmek istediği şeklindeki yorumlayıcı çerçevesine karşılık “rantsal dönüşüm” söylemi öne çıkarılmakta; şehirdeki konumu ve sahip olduğu kamu arazilerinin fazlalığı ile mahallenin ranta dayalı dönüşüm için öncelikli hale geldiği belirtilmektedir. Nitekim Mahalle Derneğinde yapılan görüşmelerde kamu alanı fazlalığının esas kentsel dönüşüm iştahı yarattığı ifade edilmektedir (Necati Demirci, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014). Ayrıca oluşacak dönüşüm ile mahalledeki sosyal ilişkilerin kaybolacağı, yoksul ve ödeme gücü zayıf mahalle sakinlerinin proje kapsamında inşa edilecek pahalı konutlar nedeniyle borçlandırılacakları ve yerlerinden edilecekleri vurgulanarak, sakinlerin korku ve endişelerini kuşatan ve besleyen bir çerçeve kurulmaktadır. Öte yandan Dernek dönüşüm uygulamasının yapılma biçimine de itiraz etmekte ve “Tozkoparan sizin istediğiniz gibi değil, bizim istediğimiz gibi olacak” sloganı ile belediyenin dönüşüm projesini tepeden ve gizli şekilde bir şirket eliyle yürütmesine dönük tepkiyi söylemine eklemektedir.

Derneğin hem kamusal görünürlüğü artırmak hem de kamuoyu oluşturmak için sakinlerin çekişmeli repertuarına uygun eylemler gerçekleştirdiği ifade edilebilecektir. Başlangıçta ev-kahve-bina toplantıları ile başlayan eylemler, devamında meslek odalarının ve akademisyenlerin katkı sağlayabileceği sempozyumlarla sürdürülmüştür. Dernek ayrıca sakinleri proje ve genel olarak kentsel dönüşüm hakkında bilgilendirmek üzere aylık bülten çıkartmaya başlamıştır. Sıklıkla basın açıklaması yapmak da Derneğin başvurduğu yöntem olmuştur. Mücadelesini hukuki zeminde de yürüten Dernek 21 Mayıs 2013'te Riskli Alan kararını iptal ettirmek amacıyla Danıştay'a başvurmuştur. Danıştay'ın “afet riskinin bilimsel değil gözlemsel” olması nedeniyle riskli alan kararı iptal edilmiştir (Radikal, 4 Haziran 2014). Bu sonuç Derneğin önemli bir başarısı ve kazanımıdır. 15 Temmuz 2014 tarihinde Danıştay'dan riskli alan kararını iptal ettirmelerinin ardından Tozkoparan Derneği bir forum düzenlemiş ve bu foruma Sarıgöl, Sultangazi gibi diğer kentsel dönüşüm projelerinden temsilciler ve gazeteciler katılmıştır. Bu forumda Dernek yöneticisi Ömer Kiriş “Rantçılara verdiğimiz rahatsızlıktan dolayı özür dilemiyoruz” diyerek mücadeleyi sürdüreceklerini ve belediyenin de riskli alan ilanını yeniden gündeme getireceğini beklediklerini ifade etmiştir. Mahalle sakinleri ise “kendi evleri hakkında kendilerinin karar vermek istediklerini” belirtmişlerdir (Aras, 15 Temmuz 2014). Burada belirtilmesi gereken bir konu da belediye başkanının Dernek yönetimi tarafından birçok defa çağrılmasına rağmen hiçbirinde görüşmeye veya bu türden forumlara katılmaması ve Derneği bir muhatap olarak görmemesidir.

Riskli alan iptalini sağlayarak hukuki bir başarı elde etmiş olsa da Derneğin hala 220 civarında üyeye sahip olması, sınırlı bir grupla ve sınırlı sayıdaki eylemi mobilizasyon göstergesi olarak kabul edildiğinde (Tilly 1978, s. 43–46) kitlesel bir mobilizasyon

sağlayamaması dikkat çekicidir. Mahallenin yoksulluğu ve Derneğin yeterli iktisadi imkânlarının olmaması elbette bu sonuçta etkilidir. Bu çerçevede Dernek temsilcisi Ömer Kiriş “halk güçlü olanın sözüne bakıyor. Ekonomik imkânımız yok. Onların sözüne inanıyorlar” diyerek mahallelinin tutumunu, “insanları birbirine düşürmek istiyorlar” şeklinde ise idarenin tutumunu izah etmektedir.⁶ Ayrıca Derneğin 11 Haziran 2014 tarihli basın açıklamasında⁷ Güngören Belediyesi’nin alana hizmet sunmayarak, konutların yıkılacağını bu nedenle bakım yapmamaları gerektiğini söyleyerek bakımsızlığa yol açtığını, Tozkoparanlıların psikolojilerini bozduğuna işaret edilmektedir.

Tozkoparan’ın sosyal yapısı ile Dernek yönetim kadrosu arasında da temsil bakımından bir makas oluştuğu değerlendirilmektedir. Derinlemesine görüşmelerde bazı görüşmecilerce Dernek yönetimi sol politik bir söylemi kullandığı ve pozisyon aldığı için eleştirilmektedir, bu çerçevede de Derneğin hedefi ile sakinlerin bireysel beklentilerinin örtüşmediğinin altı çizilmektedir (Zafer Bey, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014). Bu da; tazmin siyaseti peşinde olan ve faydalarını en çoğa çıkarmak isteyen sakinlerin bu stratejik hedeflerine hizmet etmeyerek sakinleri uzaklaştırabilmektedir.

Derinlemesine yapılan görüşmelerde mahalle derneğinin sakinlerin Ananya Roy’un tabiriyle (2009) *tazmin siyasetine* (politics of compensation) destek verdikleri sürece ittifak edilebilecek bir kurum hüviyetinde olduğu söylenebilecektir. Diğer bir ifadeyle Derneğin dönüşümden etkilenecek sakinlerin elde edecekleri iktisadi imkânlar için bir araç olmayı başardığı ölçüde (enkaz bedeli, borçlandırılmama ya da borçlandırılma şartlarını aşağı çekme vb.) destek görebileceği anlaşılmaktadır. Kolektif eylemin niteliğini belirleyecek bir husus tazmin siyasetine ve müzakereye açıklıktır. Mahalle derneğinde örgütlenmenin güçlü olmamasının, daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi tapu güvencesi ve emlak fiyatlarındaki artışın büyük çoğunluk tarafından bir yukarı sosyal hareketlilik olarak görülüyor olması ile yakından ilişkisi bulunmaktadır.

Dernektekiler aynı zamanda diğer kentsel dönüşüm projelerini yakından takip etmekte ve diğer projelerde “nasıl bir deneyim yaşanmışsa benzer olumsuz deneyimin Tozkoparan’da da yaşanacağını” değerlendirmekte ve kent hareketleri ile dayanışmaktadırlar (Pervül Dane Dünder, kişisel görüşme, 20 Ocak 2014). Buna rağmen üçüncü tarafların sürece katılımı, alana dışarıdan mimarlar odası, şehir plancıları odası ya da kent hakkı talepli hareket ve kuruluşların (üçüncü taraf) ilgisi nispeten sınırlı gözükmektedir. Esasen sürecin başında çeşitli aktivistler,

6 Dernek Kurucusu Ömer Kiriş’in Tozkoparan mahallesinde yaptığı ve 27 Ağustos 2014 tarihinde yayınlanan sohbeti <https://www.youtube.com/watch?v=S1GL40MzJXY>

7 “Riskli Alan kararını iptal ettiren TOZDER: amacınız rant, direneceğiz”, Tozkoparan Derneği 11 Haziran 2014 tarihli basın açıklaması, <http://sendika10.org/2014/06/riskli-alan-kararini-iptal-ettiren-tozder-amaciniz-rant-direnecegiz/>

Mimarlar Odası ve akademik çevreler Tozkoparan'a davet edilmiş ve çeşitli paneller yapılmıştır. Bu sürece katılan Prof. Dr. Asuman Türkün (kişisel görüşme, 12 Ocak 2016) sürecin merkezîyetçi yani tabandan bir katılım sağlanmadan ve belirsizliklerle dolu ilerlemesinin başlangıçtaki üçüncü taraf ilgisini azalttığı kanaatindedir.

Genel Değerlendirme

Bu çalışmada politik süreç teorisinin bize sunduğu çerçeveden Tozkoparan'da gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm süreci kolektif bir eylemin olabilirliği sorusu etrafında tartışılmaktadır.

Kentsel dönüşüm projesinin tapu güvencesine sahip ve fakat yoksulluğu nedeniyle “yerinden edilme ve borçlandırılma” şeklinde somutlaşan tehlikeye ilişkin mahallelinin yaygın ve “alışkanlığa dayalı pasifliğini” (Tarrow, 1994, s. 19) kıracak ya da bireysel temelde hukuki ve kurumsal mücadelesini örgütlü bir mobilizasyona çevirecek koşulların henüz oluşmadığını iddia etmek anlamlı gözükmemektedir. Bu çerçevede işleyen en önemli demobilizasyon dinamiği mahallelinin konutunun değişim değerini talep eden tavrında görülmektedir. Yine dönüşüm sürecinin henüz tamamlanmamış olması ve bu itibarla dönüşüm ve yerinden edilme gibi bir sonucun doğmamış olması oldukça belirleyicidir. Bu itibarla da politik yapının oluşturacağı riskler karşısında mahalleye ve mekâna bağlılığın veya bireysel çıkar ve motivasyona dayalı çekişmenin ne derece sürdürülebileceği sorusu sürecin nasıl şekilleneceğine bağlı olacaktır.

Gecekondu bölgelerinde gözlenen kolektif eylem ve direnişler daha çok hemşerilik, etnik-dini-mezhebi ve kısmen siyasi-ideolojik ağların harekete geçirilmesi ile birlikte gelişmektedir. Tozkoparan'da diğer birçok mahalleye nispetle topluluk duygusu kuvvetlidir. Ancak bir kolektif eylemi ve mobilizasyonu üretebilecek bu topluluk duygusu farklılaşan çıkarlarla bölünmekte, ranttan pay alma saiki karşısında geri planda kalmaktadır. Çekişmenin bir tarafı olan Mahalle Derneği'nin yönetimi ile sakinler arasında hem bir temsil makası olduğu hem de kolektif eylem amacının ancak “değişim değeri talebine dayalı müzakereci bir çerçeveye taşınması” hâlinde sosyal bir sahiplenmeden bahsedilebileceği söylenebilecektir. Diğer bir ifadeyle mahalle derneği ancak tazmin siyasetinin taşıyıcısı olması hâlinde önemli bir araç hâline gelebilecek gözükmemektedir. Ayrıca muhalefet partilerinin ve diğer üçüncü tarafların sürece katılımı, mahalleyi aşan koordineli eylem, yeni politik aktörleri sürece katma ve kendi safına çekme gibi mekanizmalar bakımından cari çekişmenin düşük bir kapasite sergilediği ifade edilebilecektir.

Öte taraftan yerel yönetim böyle bir kolektif aktörün ve hareketin oluşmasını engelleme yönünde önemli stratejiler ve taktikler uygulamaktadır. Bu çerçevede sadece Mahalle Derneğinin değil aynı zamanda rakiplerin ve karşıtlarının yani yerel

yönetimin yorumlayıcı çerçevesi ve tepkileri belirleyici olmaktadır ve olacaktır. Bu kapsamda sürece ve uygulamaya ilişkin belirsizlikler, sakinlerin rant beklentisinin karşılanacağı taahhüdü ve bu bağlamda belediyenin “metrekareye metrekare” ve “yerinde dönüşüm” söylemleri, bireysel muhataplık kurma ısrarı, mahalle derneğini gayri meşrulaştırma ve yeni bir dernek kurulmasını destekleme yönündeki girişimleri kolektif eylemin ve kolektif aktörün oluşmasını engelleyici karşı stratejiler olarak devreye girmektedir. Ancak belediye uygulamalarının dönüşüm sürecinin “adil yönetilmediği” yönündeki algı ve hak kaybı ve yerinden edilme gibi durumlar oluşturmasının politik fırsat çerçevesini değiştireceği söylenmelidir.

Received: June 22, 2016

Revision Received: December 3, 2016

Accepted: December 23, 2016

OnlineFirst: December 28, 2016

Copyright © 2016 • Istanbul University Department of Sociology

tjs.istanbul.edu.tr/en

DOI 10.16917/iusosyoloji.291228 • December 2016 • 36(2) • 607–616

Extended Abstract

The Possibility of Collective Action in Tozkoparan against Urban Regeneration Project from the Perspective of Political Process Theory*

Betül Duman¹
Yıldız Technical University

İsmail Coşkun²
İstanbul University

Abstract

This study focuses on the Tozkoparan neighborhood and investigates the collective action and mobilization dynamics against urban regeneration project. Neighborhood is a social housing area which is developed as an owner occupation site. Tozkoparan is also distinguished by its high level of neighborhood belonging, large public spaces, and low building density. Although the regeneration efforts are not being at the stage of physical destruction, we have found out that both the demands on capitalizing exchange value and the need to renovate small and old dwellings are effective in residents' attitude. In this context, Neighborhood association formed against top-down project management can become an agent of mobilization only if it pursues politics of compensation on behalf of residents. Furthermore, although the local government's repressive strategy leaves little room for collective action, unfair management of the process as well as producing results like loss of rights and displacement, can generate new political opportunities.

Keywords

Urban regeneration • Collective action and mobilization • Political opportunities and threats • Local government's repressive strategies • Tozkoparan social housing area

* This paper was presented at the 8th International Congress of Sociology, Ankara, December 1-3, 2016.

1 **Correspondence to:** Betül Duman (Assoc Prof), Department of Humanities and Social Sciences, Yıldız Technical University, Davutpaşa Yerleşkesi, Fen Edebiyat Fakültesi, AZ-02, Davutpaşa Cad., 34220, Esenler İstanbul Turkey. Email: betulduman@hotmail.com

2 Department of Sociology, İstanbul University, Beyazıt, Fatih İstanbul Turkey. Email: ismail.coskun@istanbul.edu.tr

Citation: Duman, B., & Coşkun, İ. (2016). The possibility of collective action in Tozkoparan against urban regeneration project from the perspective of political process theory. *Turkish Journal of Sociology*, 36, 607–616.

Istanbul has been witnessing a large scale urban regeneration process, however, collective action and mobilizations have developed with more limits relative to the pre-1980 period. Studies that discuss collective action and mobilization have examined mostly squatter areas in Turkey. However, this study focuses on a social housing area which is established as a squatter- prevention zone in public leadership with a great percentage of ownership assurance. There are several factors that account for the limited collective action against this ongoing transformation. This study analyses those factors determining the boundaries of collective action against the urban regeneration in Tozkoparan, a neighborhood in Güngören district, within the framework of the political process theory which examines the relationship between the qualities of the political context and the collective actors' strategies and activities.

In this context, first propositions of political process theory and the urban political context of opportunities and threats will be revealed, and, the way the project has been implemented and the local government's discourse and actions will be examined as political opportunities and threats in the example of the progress in Tozkoparan. An investigation of socio-political and spatial relations, property relations, neighborhood affiliations and loyalty, the neighborhood association's role, contention repertoire, and capacities follows the analysis of the mobilization structures and interpretational frameworks.

The political process model, beginning with Eisinger (1973) asking why racial and poverty revolts arose in 43 American cities in the 1960s, was carried to a more comprehensive and comparative framework later by Tilly (1978). Eisinger openly used the concept of political opportunity for the first time as the reason for the riots, and referred to the role that city administrators' openness or being closed played in these riots (Eisenger, 1973, pp. 11–28; Meyer 2004, p. 128). In the foundational work, *From Mobilization to Revolution* (1978), Tilly asserted that three components – interest, organization, and opportunity- explain collective action. “Interests represent the potential gains from participation; organization, the level of unified identity and networks; and opportunity, the amount of political power, the likelihood of repression, and the vulnerability of the target” (Caren, 2007). Tilly argues in the same work that political openness or closeness to the participation plays a significant role in determining mobilization or demobilization. Relatively open political system diverts protest movements to the traditional channels, and renders protestors to demobilize. In the work, *Political Process and the Development of Black Insurgency* (1982), McAdam pushes the theory further, and analyzes the rise and the fall of US civil rights movements by three factors: political opportunities, organizational strength, and cognitive liberalization. Theory has evolved after McAdam, and thus framing and mobilizing structures have largely taken the places of cognitive liberation and organizational strength, respectively. Framing is the conscious efforts by the claimant

to share a common understanding of the world and of themselves that motivate collective action, in turn. Mobilizing structures, on the other hand, are the formal and informal channels through which claimants mobilize (McAdam, 1996b, p. 339). Later, the concept of “contentious repertoire” has been introduced to the theory by Tilly’s two studies, *The contentious French* (1986) and *Popular contention in Great Britain* (1995). Contentious politics “involves interaction between makers of claims and others, is recognized by those others as bearing on their interests, and brings in government as mediator, target or claimant” (McAdam et al., 2001, p. 5; Tilly, 2003, p. 26). Contentious repertoire is the set of tools of actions taken by the claimants in order to achieve a common aim. The theory has reviewed by the joint efforts of McAdam, Tilly and Tarrow (2001) who criticized the classical theory that we have portrayed so far, in terms of its static nature, well-functioning in single-case, and focusing on opportunities instead of threats. They proposed a more dynamic analysis to contentious politics and identified causal dynamics and mechanisms recurring within each episode. These are brokerage; identity shift and boundary formation; co-option, diffusion and repression (McAdam et al., 2007, pp. 14–17).

In the later work (*Contentious Performances*) Charles Tilly asserts that regimes and repertoires shape each other and regime differences account for different forms of contentious politics. For him, claimants always negotiate on the boundary between what is forbidden and what is tolerated. The propensity and capacity of government’s repression are shaped by several factors such as whether it is democratic or authoritarian in character, and whether it is relied on patronage or exclusion of the masses (Tilly, 2008, pp. 146–174).

If a general evaluation is to be made, in the theory, it’s argued that timing of a collective action is determined by the political threats and opportunities and the decision about the threats and opportunities depends on the perceptions rather than the objective conditions. The theory also emphasizes the role of mobilizing structures and framing processes along with contentious repertoires.

In the second part, Istanbul case is situated within this frame of reference; since an analysis of an urban movement is involved here, the neoliberal urbanization across the globe as a context of social change of political contention is presented. The localization of neoliberalism, or urban structuring in its national-local context, reveals how it takes form within institutional arrangements, policy preferences, urban regime, and political struggles (Brenner & Theodore, 2002). We conclude that neoliberal urbanization has its distinctive character regarding the role of the state in shaping both the property relations and social hygiene during urban regeneration. Political environment in neoliberal urbanization provides limited opportunities for collective action. Furthermore, In Eastern/South countries, government is shaped with more

authoritarian practices, more favorable capital development, and a more speculative real-estate market. In the essence, the government undertakes an obvious role in the formation of real estate and land markets on one hand, and in approaching the urban complaints and movements that form on the other. The arrangement of property regimes and political relationships is different in Eastern societies and various factors are put forth in shaping the political relations that generate extra constraints for the collective action. One of these factors is informality: Bayat (2000; 2002; 2012) evaluates informality as the survival strategy of the subalterns, whereas Roy (2005) points out the role of the state in the production and reproduction of the informality. Thus, they both take informality as a demobilizing factor that distinguishes the East from the West. Furthermore, political clientelism (Auyero et al., 2009) stands out as another factor that explains the collective inaction in Eastern societies. In several studies, the illiberal state (Bayat, 2012) and the use of violence are pointed out as preventing factors for the mobilizations (Eraydın & Taşan-Kok, 2014).

In the third part, we provide some information on the urban regeneration area, and its location and status; following this part, information regarding the methodology of the study is presented. Istanbul has experienced a transformation that covers quite a large area simultaneously; this transformation takes place through the accumulation of individual decisions on one hand, and under public leadership on the other. Tozkoparan has witnessed an urban regeneration led by the state. Under the state-led regeneration there are two categories of areas; ones that experienced physical destruction and the ones that are not subjected to destruction yet (Duman, 2015, p. 410). Tozkoparan belongs to latter. There are various studies that have been conducted in Turkey to understand urban resistance; and a significant portion of these studies are related to squatter areas. Being a social housing area with great percentage of legal deeds, the dynamics of collective action or inaction in Tozkoparan neighborhood have different features than squatter areas which provides an opportunity to make contribution to the relevant literature. The urban regeneration has been a topic of discussion in Tozkoparan since 2008; however, there are still uncertainties about this process. The process has been continuing for 7 years, and the threat of demolition seems far away; yet both factors seem to restrain collective action. However, keeping this in mind, the aim of the study is examining the probability of collective action by analyzing other dynamics.

In this context, the probability of a compromise that would break what Tarrow (1994, p. 19) calls “habitual passivity” and factors that affect the formation of the mobilization or collective action have been evaluated in two sections. The first section is on the political opportunities and threats where we discuss the impact of three factors on collective agent and mobilization. First one is related with the reactions authorities take against the collective agent and discourse frame on urban

regeneration; the second is top-down and ambiguous project implementation; and the third one is delegation of power to local authority along with political clientelism. The other section is labelled as mobilizing structures and interpretative frames. In this section; i) the Neighborhood belonging, social relations; ii) the political repertoire of the neighborhood; and iii) the role, representative power and interpretative frames of neighborhood association have been analyzed.

In the study, both quantitative and qualitative techniques were used in obtaining data. Face-to-face surveys were conducted between November and December 2013 with 639 people. When implementing the survey, eight different housing types were identified based on the hypothetical sociological decomposition of Tozkoparan's housing regions; surveys were distributed proportionally according to the total number of buildings that occurred within these types. Specific quotas were also met when applying the survey: (a) 15% are renters b) distribution in accordance with voter parties from the March 2009 local elections, and c) the ratio of working women. The authors conducted in-depth interviews following statistical analysis of the surveys.

Tozkoparan urban regeneration area is utilized for accommodating people who are affected by the demolitions in other areas of the city since 1950s, established as a squatter prevention zone by state-led initiative, and consists of social houses. Since its establishment, the public authorities had legitimacy; the private market is unable to supply regeneration service in the area and the public authorities has to be involved to create lots with adequate sizes to profit the developers. The location of the area offers huge expectations regarding rent. Strong legal position and being an urban site developed through formal housing market, high potential for rent seeking, the impossibility of realizing this rent without public intervention, and experiencing no clashes with the public authorities since its establishment, all seem keep residents in the "wait and see" position. The excessive public land provides an opportunity for regeneration without any loss of rights. This potential has the determining role in the attitudes and strategies of both the inhabitants and the municipality.

Besides, long regeneration process, which progressed with ambiguities, has conflictual outcome; on the one hand, it led a speculative housing market in the area which pushed residents to seek for higher rent on the other, it decreased the interest of third parties and inhabitants on this process. A previous study conducted in 2009-2010 in Tozkoparan shows that 61.5% of the interviewees stated negative attitudes towards urban regeneration (Ünsal & Türkün, 2014, p. 324). However, this study identifies strong demand in favor of urban regeneration over the past years. 86.7% of the inhabitants of Tozkoparan neighborhood replied as "necessary" regarding the question whether they believe that urban regeneration is necessary or not. Moreover,

61% of the interviewees expressed their opinions by saying “If fair and just urban regeneration is implemented, it should benefit all of us. There is opportunity for me.”

The community spirit in Tozkoparan neighborhood is stronger in comparison with other neighborhoods which functioned as an organizing channel during the establishment of Neighborhood Association. However, strong community attachment that could support a collective action in Tozkoparan neighborhood is divided by different interests, and remains secondary since the inhabitants demand their share from the development of the area first. Moreover, an ethnic/religious sect or political belonging which can be incorporated to local activism could not be determined. Further to that the local government has been implementing significant strategies and tactics to prevent the emergence of a collective agent and mobilization. In this context, the ambiguities and top down management and the implementation of the process, the discourse of the municipality including “a square meter for every square meter” and “in situ urban regeneration”, persistence on individual communication, delegitimizing strategies against the neighborhood association, and the support for the establishment of a new association in the neighborhood step in as preventive strategies against the formation of collective action and collective agent. As the inhabitants of the neighborhood are relatively better educated and have urban roots, they are more inclined for individualistic and traditional repertoire and the politics of compensation. We identified urban transformation projects in Istanbul generally to be centralist and frivolous types of applications. Güngören municipality suffered from negativities similar to the way the Tozkoparan urban regeneration project is being applied. The political process model highlights two elements in collective action and mobilization. The first is individual perceptions in the direction that urban transformation will not be realized justly; the second is having a sense of the effectiveness related to creating a change that has the necessary structural and objective conditions for various types of resistance. The data obtained from the field survey as related to the first situation is quite striking. The predominant majority of residents evaluated protecting rights as conducting an individual or collective struggle. Therefore, experiencing “lost rights” or “no exhibition of a just administration” was assessed as an important source of mobilization. Regarding the second issue, the weakening of hope that something can be changed in the face of harsh state interventions which is independent from the example of Tozkoparan, and residents’ poverty in the case of Tozkoparan³ can be effective. Thus, the ratio of those who were thought to have no effect on municipal decisions is quite high; this carries a striking quality on collective action and mobilization. Those who feel that nothing will change are not expected to join a collective action. Again, that the transformation process has yet to be completed and that no result has come about. In this framework,

---

3 Asuman Türkün, Personal interview of Bet l Duman, 20 Ocak 2016, YT 

based on the commitment to the neighborhood and locale, as well as individual interest and motivation, in comparison to the risks that the political structure will form, the problem of the extent to which contention is sustainable will be connected to how the process will be shaped. In this case, neighborhood association formed against top-down project management of authorities can become an agent of mobilization only if it aims politics of compensation on behalf of residents. Besides, we found out that although the political repression of local government leaves little room for collective action, failure to manage the process fairly, losses of rights, and displacements can pave the way for new political opportunities.

Kaynakça/References

- Afet yasasına dava açan mahalle derneği AKP afişinde hedef gösterildi. (2014, 27 Mart). *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/afet-yasasına-dava-acan-mahalle-derneği-akp-afisinde-hedef-gosterildi-1183526/> adresinden edinilmiştir.
- Aras, İ. (2014, 15 Temmuz). Tozkoparan ahalisi: “Rantçılara verdiğimiz rahatsızlıktan dolayı özür dilemiyoruz!”. *Emek ve Adalet Platformu*. <http://www.emekveadalet.org/haberyorum/tozkoparan-ahalisi-rantcilara-verdigimiz-rahatsizliktan-dolayi-ozur-dilemiyoruz/> adresinden edinilmiştir.
- Auyero, J. (1999). ‘From the client’s point(s) of view’: How poor people perceive and evaluate political clientelism. *Theory and Society*, 28, 297–334.
- Auyero, J., Lapegna, P., & Poma, F. P. (2009). Patronage politics and contentious collective action: A recursive relationship. *Latin American Politics and Society*, 51, 1–31.
- Bayat, A. (2000). From ‘dangerous classes’ to ‘quiet rebels’: Politics of the urban subaltern in the global South. *International Sociology*, 15, 533–557.
- Bayat, A. (2002). Activism and social development in the Middle East. *International Journal of Middle East Studies*, 34, 1–28.
- Bayat, A. (2012). Politics in the city-inside-out. *City & Society*, 24(2), 110–128.
- Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of ‘actually existing neoliberalism’. *Antipode*, 34(3), 349–379.
- Boyte, H. C. (1980). *The backyard revolution: Understanding the new citizen movement*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Caren, N. (2007). Political process theory. In G. Ritzer (Ed.), *Blackwell encyclopedia of sociology*. Blackwell Publishing, 2007. Blackwell Reference Online. Retrieved June 18, 2012 from http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405124331_chunk_g978140512433122_ss1-41
- Duman, B. (2015). Kentsel dönüşümde riskler ve beklentilere dair ilk tespitler: İstanbul’da bir saha araştırması. *Megaron*, 10(3), 410–422.
- Eisinger, P. K. (1973). The conditions of protest behavior in American cities. *American Political Science Review*, 67(1), 11–28.
- Eraydın, A., & Taşan-Kok, T. (2014). State response to contemporary urban movements in Turkey: A critical overview of state entrepreneurialism and authoritarian interventions. *Antipode*, 46(1), 110–129.

- Goldstone, J. A., & Tilly, C. (2001). Threat (and opportunity): Popular action and state response in the dynamics of contentious action. In *Silence and voice in the study of contentious politics* (pp. 179–194). Cambridge Studies in Contentious Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodwin, J., & Jasper, M. J. (2004). *Rethinking social movements: Structure, meaning and emotions*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Harvey, D. (2008). The right to city. *New Left Review*, 53, 23–40.
- Hipsher, P. L. (1996). Democratization and the decline of urban social movements in Chile and Spain. *Comparative Politics*, 28(3), 273–297.
- Kiriş, Ö. (2014). *Tozkoparan mahallesinde 27 Ağustos 2014 tarihinde yayınlanan sohbet*. <https://www.youtube.com/watch?v=S1GL40MzJXY> adresinden edinilmiştir.
- Kuyucu, T. (2014). Hukuk, mülkiyet, muğlaklık: İstanbul'un kayıtdışı yerleşimlerinin yeniden yapılandırılmasında hukuki belirsizliğin kullanımları ve istismaları. A. B Candan & C. Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul çalışmaları* içinde (s. 71–90). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lelandais, G. E. (2014). Space and identity in resistance against neoliberal urban planning in Turkey. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38, 1785–1806.
- Martin, I. (2001). Dawn of the living wage: The diffusion of a redistributive municipal policy. *Journal of Urban Affairs*, 36(4), 470–96.
- McAdam, D. (1982). *Political process and the development of black insurgency, 1930–1970*. Chicago: University of Chicago Press.
- McAdam, D. (1996a). Conceptual origins, current problems, future directions. In D. McAdam, J. McCarthy, & M. Zald (Eds.), *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings* (pp. 23–40). Cambridge: Cambridge University Press.
- McAdam, D. (1996b). The framing function of movement tactics: Strategic dramaturgy in the American civil rights movements. In D. McAdam, J. McCarthy, & M. Zald (Eds.), *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings* (pp. 338–357). Cambridge: Cambridge University Press.
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (1996). *Towards and integrated perspective on social movements and revolution*. Retrieved from http://media.library.ku.edu.tr/reserve/resspring07/soci304_myuksel/week10.pdf
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2001). *Dynamics of contention*. New York, NY: Cambridge University Press.
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2007). Comparative perspectives on contentious politics. In M. Lichbach, & A. Zuckerman (Eds.), *Comparative politics: Rationality, culture, and structure: Advancing theory in comparative politics* (pp. 260–290). Cambridge: Cambridge University Press.
- Meyer, D. S. (1993). Protest cycles and political process: American peace movements in the nuclear age. *Political Research Quarterly*, 46, 451–479.
- Meyer, D. S. (2004). Protest and political opportunities. *Annual Review of Sociology*, 30(1), 125–145.
- Nicholls, W., & Beaumont, J. (2004). The urbanisation of justice movements: Possibilities and constraints for the city as a space of contentious struggle. *Space and Polity*, 8(2), 119–135.
- Öncü, A. (2013, 15 Haziran). *Ortadoğu Gazetesi*. Tozkoparan sakinleri diken üstünde. <http://www.ortadogugazetesi.net/makale.php?id=13793> adresinden edinilmiştir.

- Plotkin, S. (1987). *Keep out: The struggle for land use control*. Berkeley: University of California Press.
- Portes, A. (1972). Rationality in the slum: An essay in interpretive sociology. *Comparative Studies in Society and History*, 14, 268–286.
- Riskli alan rantına Danıştay izin vermedi. (2014, 4 Haziran). *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/riskli-alan-rantina-danistay-izin-vermedi-1195412/> adresinden edinilmiştir.
- Roy, A. (2005). Urban informality: Toward an epistemology of planning. *Journal of the American Planning Association*, 71, 147–158.
- Roy, A. (2009). Civic governmentality: The politics of inclusion in Beirut and Mumbai. *Antipode*, 41, 159–79.
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Sulukule'den sonra sıra Tozkoparan'da. (2008, 25 Kasım). *Birgün Gazetesi*. <http://www.birgun.net/haber-detay/sulukule-den-sonra-sira-tozkoparan-da-43720.html> adresinden edinilmiştir.
- Şentürk, M. (2015). Kentsel müdahalelere İstanbul'dan bakmak: Dünya kenti vizyonunda süreklilik ve kent seçkinlerinin işbirliği. B. Duman ve İ. Coşkun (Ed.), *Neden nasıl ve kim için kentsel dönüşüm* içinde (s. 357–399). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Tarrow, S. (1994). *Power in movement: Social movements, collective action and politics*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Tarrow, S. (1996). “States and opportunities: The political structuring of social movements. In D. McAdam, J. D. McCarthy, & M. N. Zald (Eds.), *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings* (pp. 41–61). New York, NY: Cambridge University Press.
- Tekeli, İ. (2012, Ekim). *Türkiye yürürlüğe konulan kentsel dönüşüm üzerinde konuşmayı sürdürebilmelidir*. İstanbul Tasarım Bienali'nde yapılan konuşma, İstanbul.
- Tilly, C. (1978). *From mobilization to revolution*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.
- Tilly, C. (1986). *The contentious French*. Harvard University Press.
- Tilly, C. (1995). Contentious repertoires in Great Britain, 1758–1834. In M. Traugott (Ed.), *Repertoires and cycles of collective action* (pp. 15–42). Durham, NC: Duke University Press.
- Tilly, C. (1999). *From interactions to outcomes in social movements*. In M. Giugni, D. McAdam, & C. Tilly (Eds.), *How social movements matter* (pp. 253–270), London: University of Minnesota.
- Tilly, C. (2003). *The politics of collective violence*. New York, NY: Columbia University. Retrieved from <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/2002074067.pdf>
- Tilly, C. (2008). Repertoires and regimes. In C. Tilly (Ed.), *Contentious performances* (pp. 146–174). Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- TOZDER canceled out the risk area status of the neighborhood: “Your intent is acquiring rent, we will resist”. (2014). *Sendika10*. Retrieved from <http://sendika10.org/2014/06/riskli-alan-kararini-iptal-ettiren-tozder-amaciniz-rant-direnecegiz/>
- Tozkoparan geliştirme güzelleştirme derneği kapılarını açtı. (2015, 16 Aralık). *Güngörenin Sesi Gazetesi*. <http://www.gungorensesi.com/tozkoparan-gelistirme-ve-guzellestirme-dernegi-kapilarini-acti/4901/> adresinden edinilmiştir.

- Türkmen, H. (2014). *Urban renewal projects and dynamics of contention in Istanbul: The cases of Fener-Balat-Ayvansaray and Süleymaniye* (Doctoral dissertation, Cardiff University, Cardiff School of Planning and Urban Geography, UK). Retrieved from https://orca.cf.ac.uk/73541/1/HTurkmen_Thesis_Contentious%20Urban%20Politics%20in%20Istanbul.pdf
- Türkün, A. (2011). Urban regeneration and hegemonic power relationships. *International Planning Studies*, 16, 61–72.
- Türkün, A. (2015). Kentsel dönüşümü yeniden düşünmek: Mevcut Uygulamalar ve hâkim söylem üzerinden bir değerlendirme. B. Duman ve İ. Coşkun (Ed.), *Neden nasıl ve kim için kentsel dönüşüm* içinde (s. 288–232). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Ünsal, O. B. & Türkün, A. (2014). Tozkoparan: Bir sosyal mesken alanının tasfiyesi. A. Türkün (Ed.), *Mülk, mahal, insan/İstanbul'da kentsel dönüşüm* içinde (s. 311–353). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.